

MASTERPLAN

fort 3 in Borsbeek

BUUR | gemeente Borsbeek | augustus 2014

AMBITIE

p.7

ANALYSE

p.9

<i>context: fortengordel</i>	<i>p.11</i>
<i>context: fort 3 in Borsbeek</i>	<i>p.17</i>
<i>context: fort 3</i>	<i>p.21</i>
<i>huidig gebruik</i>	<i>p.29</i>

SCHETS

p.31

<i>fort 3 & fortengordel</i>	<i>p.33</i>
<i>fort 3 & Borsbeek & groene vinger</i>	<i>p.35</i>
<i>bereikbaarheid</i>	<i>p.39</i>

MASTERPLAN

p.41

<i>masterplan fort 3</i>	<i>p.43</i>
<i>erfgoed, behoud door ontwikkeling</i>	<i>p.45</i>
<i>onderdelen fort</i>	<i>p.47</i>
<i>noordelijke flank</i>	<i>p.49</i>
<i>vleermuizen</i>	<i>p.61</i>
<i>zuidelijke flank</i>	<i>p.63</i>
<i>binnenfort & binnenplein</i>	<i>p.69</i>
<i>fortlijn</i>	<i>p.77</i>
<i>snedes</i>	<i>p.79</i>

VERVOLG

p.87

<i>acties</i>	<i>p.89</i>
<i>huisstijl</i>	<i>p.93</i>

COLOFON

opdracht

opmaak masterplan Fort 3, Borsbeek

opdrachtgever

gemeente Borsbeek

contactpersoon

Hedwig Truyts
stedenbouwkundige ambtenaar
de Robianostraat 64
2150 Borsbeek
T: 03 320 94 03
E: ruimtelijke.planning@borsbeek.be

opdrachthouder

BUUR / bureau voor urbanisme

contactpersoon

Jeroen Camerlinckx
Sluisstraat 79 / 03.02 3000 Leuven
T 016.89.85.50 _ F 016.89.85.49 _ E jeroen@buur.be
www.buur.be

PROCES

logboek

10 juni 2013

1 juli 2013

zomer 2013

9 september 2013

25 november 2013

14 januari 2014

januari 2014

startvergadering

plaatsbezoek

bevraging huidige gebruikers

werkgroep 1: structuurschets

werkgroep 2: masterplan

GECORO & werkgroep fort 3

werkgroep 3: aanpak en fasering gefaseerde uitvoering.

werkgroep

Dis Van Berckelaer
Walter Kiebooms
Ken Casier
Kristof Van de Velde
Joris Heirbaut
Peter Vindevogel
Rita Schouppe-Moons

Luc De Busser

Hedwig Truyts
Marc Tritsmans
Agneta Hendrickx

Jeroen Camerlinckx

AMBITIE

Het masterplan FORT 3 heeft als doel de identiteit, de zichtbaarheid en het gebruik van het fort te verbeteren. Het masterplan bevat een visie en een plan van actie om deze doelstelling te kunnen verwezenlijken.

Het ambitieniveau voor de opmaak van het masterplan Fort 3 in Borsbeek ligt hoog. Om die ambitie waar te maken is een breed kader noodzakelijk. Het masterplan kijkt buiten de grenzen van de fortsite en betreft ook de ruimte tussen dorp en fort bij de uitwerking van de visie. Op die manier kan er een groene jas ontstaan als ruimtelijke drager en wordt er rond het dorp een nieuwe context gecreëerd.

Het masterplan probeert zowel specifiek als globaal te zijn. Het schept een kader waarbinnen richtlijnen en intenties naar voor komen die een globale ruimtelijk samenhang garanderen en tegelijkertijd een coherente lay-out genereren.

Het masterplan onderzoekt hoe het collectieve leven in het projectgebied georganiseerd kan worden en welke mechanismen het kunnen versterken. De opmaak van het masterplan vergt een uitdagende inspanning om gemeenschapsleven mogelijk te maken in een monumentale landschappelijke context.

Het masterplan probeert de historische en groene structuren te versterken door menselijke ruimten te creëren waar plaats is voor ongedwongen ontmoetingen en ontspanning. Een samenhangend parkweefsel tussen alle ruimtelijke en functionele elementen creëert de verbinding tussen de bewoners en het fort, tussen het landschap én de gemeente Borsbeek. Het gaat over het scheppen van een globale ruimtelijke samenhang, over het herstellen en verbeteren van overgangen en over het beter bereikbaar maken van de bestaande en toekomstige programma's en functies.

Het masterplan is een integrale visie op de landschappelijke ontwikkeling van het fort. Het plan is allesomvattend: van een landschappelijke en programmatorische visie op de toekomst van fort 3 tot een uitwerking van het publieke domein op conceptniveau.

Het masterplan kan beschouwd worden als een ruwe schets die de grote lijnen en randvoorwaarden vastlegt voor de verdere opmaak van een concreet ontwerp of uitvoeringsplan. Het masterplan is een globale en coherente toekomstvisie die het mogelijk maakt om de socio-culturele functie in harmonie te laten samengaan met zowel de landschappelijk en ecologische functie, als met de erfgoedwaarde van het fort 3 zelf en met die van de fortengordel in het geheel.

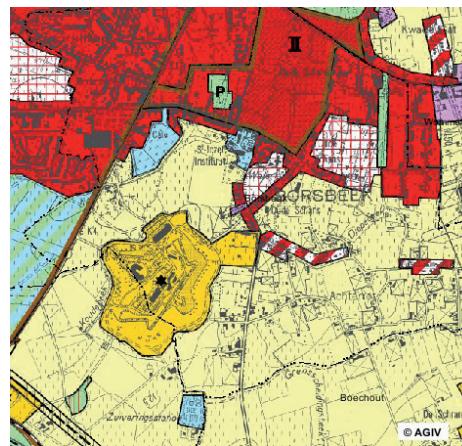
Ruimtelijk Structuurplan Provincie Antwerpen

Gemeentelijk Structuurplan Borsbeek

Gewestplan

ANALYSE

Het begin van de opdracht begint bij de lezing van de plek.

Het fort behoort toe aan de open ruimte van de gemeente Borsbeek. Het fort behoort tevens toe aan de voorstedelijke ruimte van de Antwerpse agglomeratie in de provincie Antwerpen. Beide planniveaus schatten de waarde van het fort en de Brialmontfortengordel hoog in.

Provinciaal Ruimtelijk Structuurplan Antwerpen:

De provincie selecteert de fortengordels als bakens en de groene vinger als open ruimte verbinding.

Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan Borsbeek:

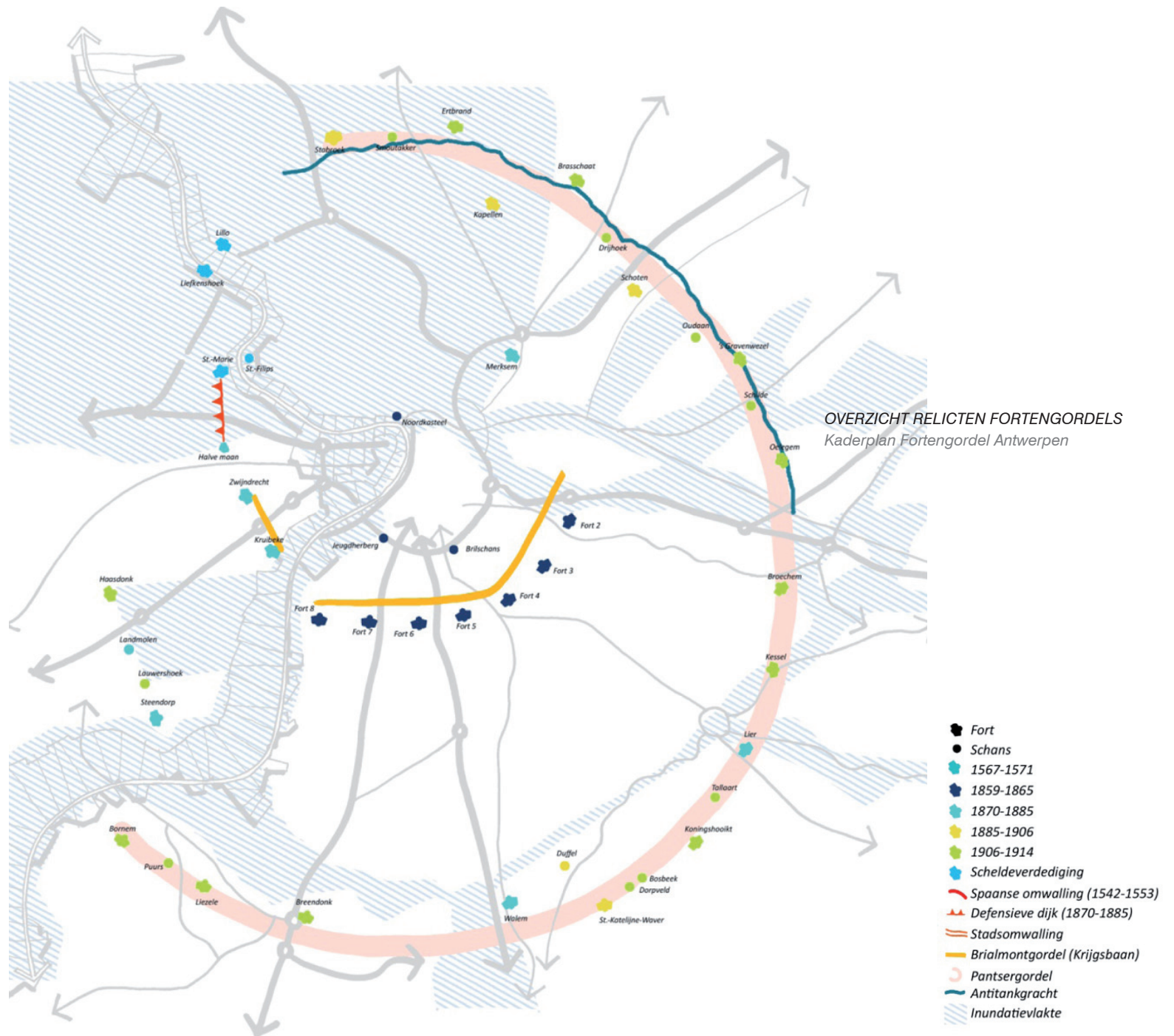
Het fort 3 en de beekvalleien fungeren als drager van natuur en recreatieve ontwikkelingen. Het doel is om het fort beter te integreren en toegankelijk te maken en de leesbaarheid van het fort en het omringende landschap te versterken.

Vandaag is dit echter niet zichtbaar op het terrein. De bestemming 'zone voor dagrecreatie' resulteert in een gefragmenteerd gebruik met allerlei loodsen en ruimte voor talloze verenigingen. Vandaag vertoont het fort de littekens van jarenlange verwaarlozing en een versnipperd gebruik.

De analyse van de fortengordel en van fort 3 is voor de opmaak van het masterplan belangrijk om te weten wat er ontregeld, vervormd of gesublimeerd kan worden. Dat betekent een onderzoek naar de structurerende elementen van het gebied.

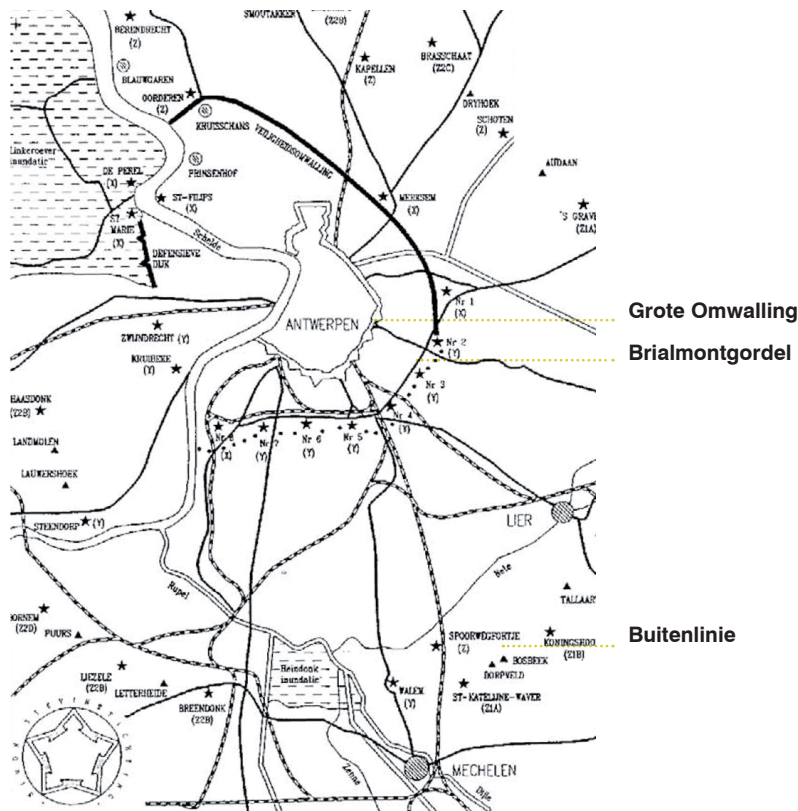
Over de forten en de fortengordel is al heel wat geschreven. Deze studie gebruikt de verzamelde kennis uit de volgende studies:

- 'Herover de forten', Stramien iov provincie Antwerpen, maart 2002;*
- 'Kaderplan Fortengordel Antwerpen', strategische nota, Grontmij-Cluster landschap-Beek en Kooiman iov provincie Antwerpen, juni 2013.*
- 'Uitgebreid bos- en parkbeheerplan Fort 3', Econnection iov ANB, januari 2009*
- 'Monitoring vleermuizenbestand op domein fort 3 te Borsbeek' (draftversie), Natuurpunt, 2014*

CONTEXT: FORTENGORDEL

EEN SAMENHANGENDE MILITAIR CONCEPT

FORTENGORDEL ONDERDEEL VAN 'VESTING ANTWERPEN'

uit 'Herover de forten'

Het nieuwe koninkrijk België was tot stand gekomen in 1830. Het land werd een strikte neutraliteit opgelegd, waarbij de grote mogendheden van Europa de Belgische onafhankelijkheid garandeerden. Het concept van de landsverdediging moest aan deze nieuwe politieke situatie aangepast worden. Zo ontstond in deze periode het idee van de fortengordel. Het jonge België kiest voor een verdediging van Nationaal Reduit: een vesting die als centraal punt voor de landsverdediging dient en als verschanst kamp voor het hele veldleger. Antwerpen wordt door de regering om politieke, militaire en economische redenen uitgekozen tot Nationaal Reduit van België.

De Vesting van Antwerpen omvat o.a.:

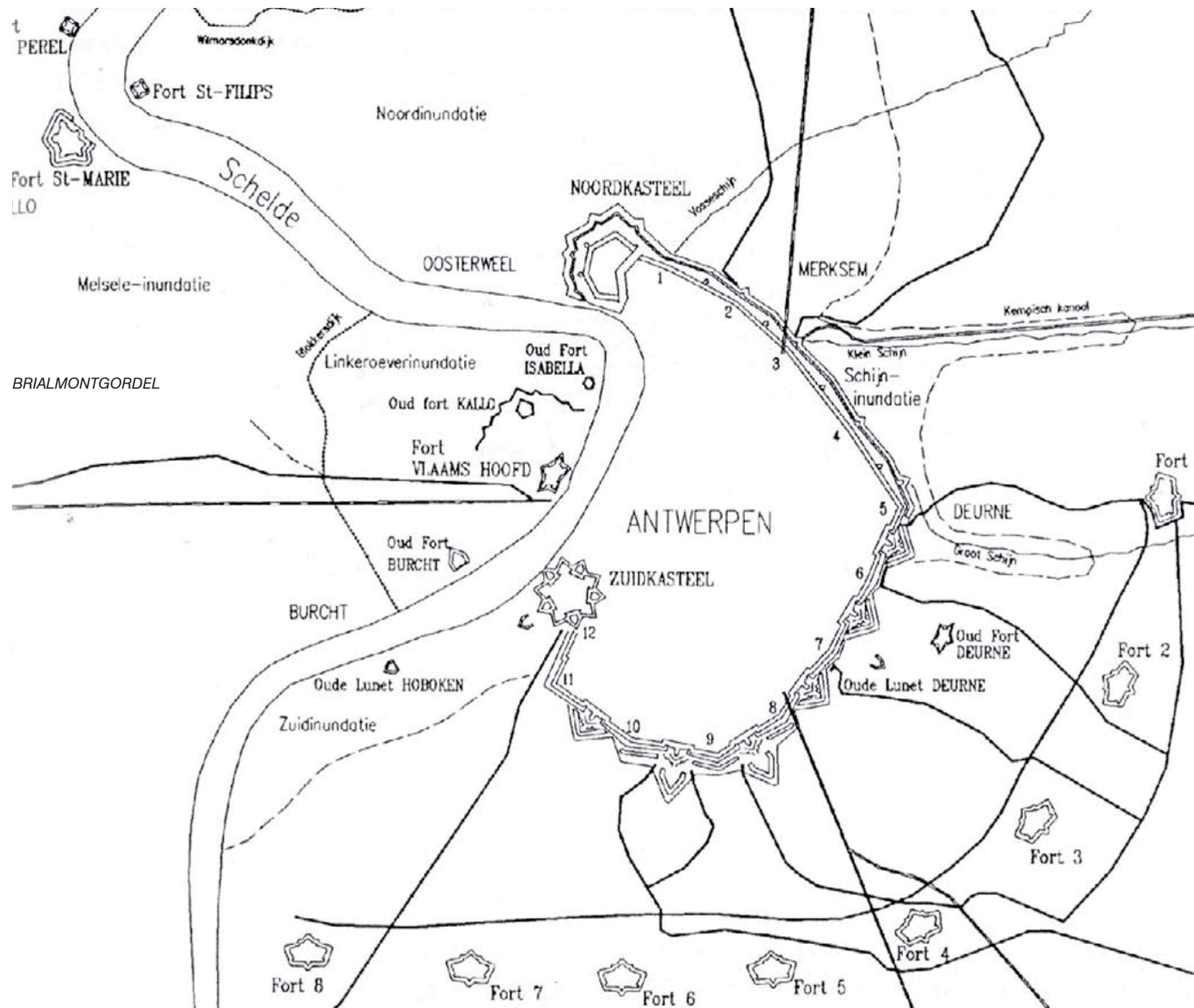
- de brialmontfortengordel

Kapitein Brialmont wordt belast met het opstellen van typeplannen voor de forten en de omwalling van de Vesting Antwerpen. De vesting wordt ontworpen volgens een revolutionair polygonaal systeem. Dit polygonaal stelsel beschikt over een aangepaste vorm van vooruitgeschoven schietposten of forten waaronder fort 3.

- de buitenlinie

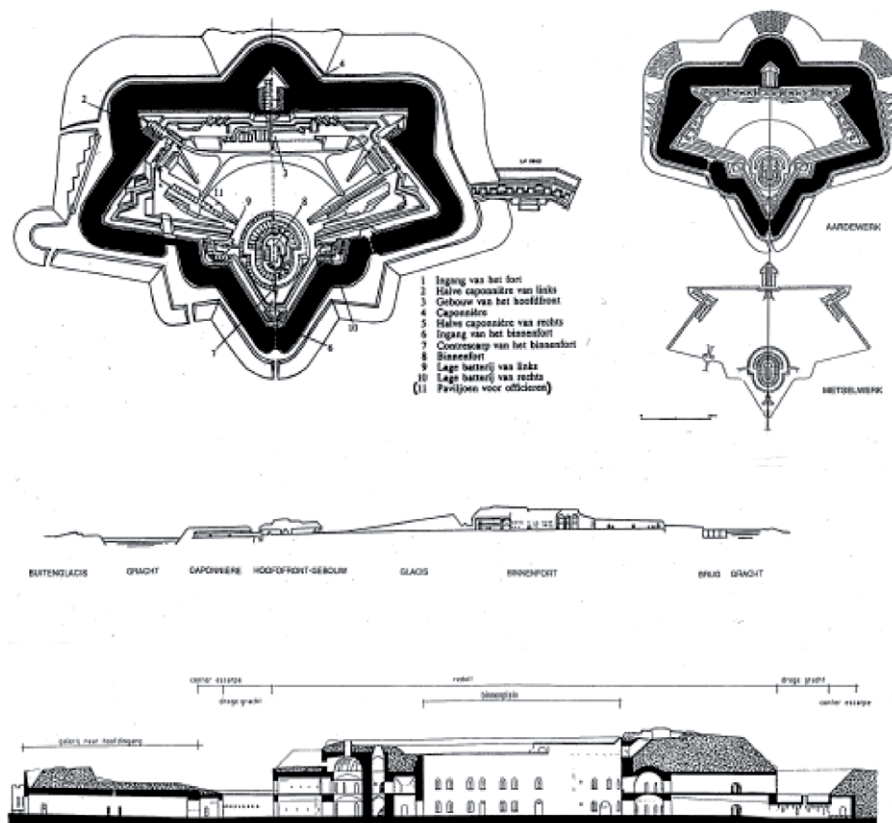
Als gevolg van de ontwikkeling van de artillerie kan de fortengordel van 1859 de Antwerpse agglomeratie niet meer tegen een bombardement beschermen; de forten liggen te dicht bij de stad. In 1878 brengt de legerleidingen de verdediging meer naar voor, op de Rupel-Netelijn, vanaf dan de hoofdweerstandstelling of buitenlinie.

Fort 3 staat niet op zichzelf maar is deel van een groter, [militair-historisch waardevol verdedigingssysteem](#), uniek in Europa.

FORT 3, ONDERDEEL VAN DE BRIALMONTFORTENGORDEL 1860-1864

FORT 3, ORIGINEEL ONTWERP: EERSTE FORT IN AANBOUW

FORT 3 ONDERDEEL VAN DE BRIALMONTFORTENGORDEL

uit 'Kaderplan Fortengordel Antwerpen'

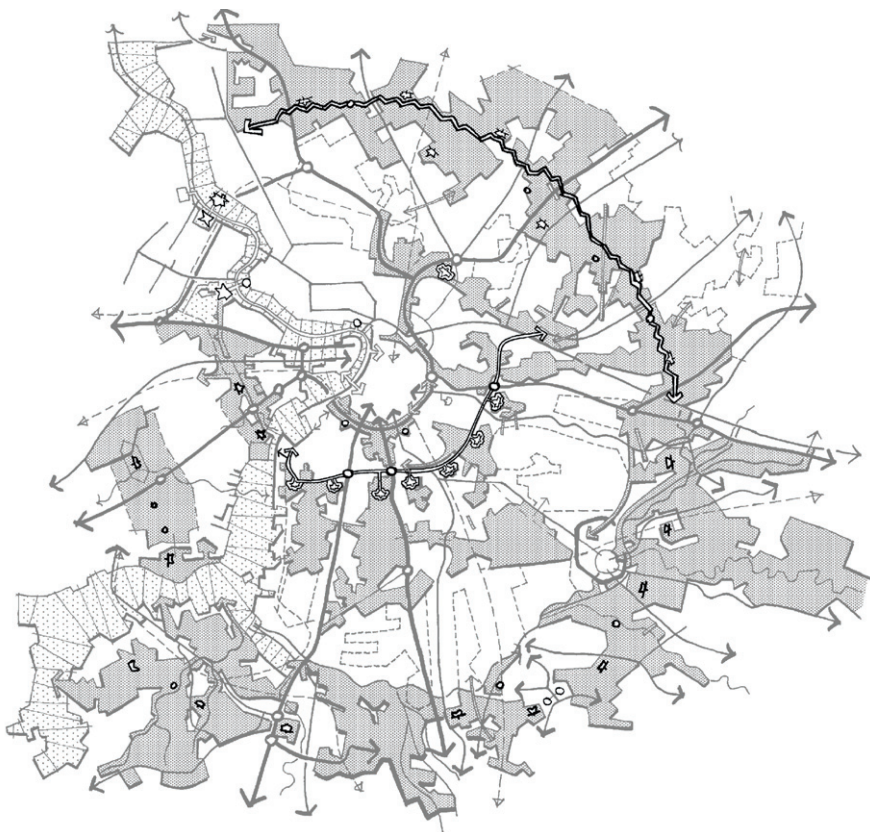
De acht Brialmontforten die tussen 1860 en 1864 werden opgetrokken zijn identiek met uitzondering van het als eerste gebouwde fort 3. Elk fort is ca. 35 ha. groot, inclusief fort-gracht en glacis.

Een Brialmontfort heeft een polygonaal plattegrond en bestaat uit een forteiland, met daaromheen een brede gracht. Het trapeziumvormige eiland zelf, ca.20 ha, wordt geheel in beslag genomen door aardwerken en bebouwing. Het - naar de vijand gerichte - hoofdfront vormt de kleine basis van het trapezium. De grote basis bestaat uit het - naar de stad gerichte - keelfront, en de zijfronten vormen de zijden. Hoge aarden wallen langs de gracht beschermen het fort en dienen tegelijkertijd als opstelplaats voor de artillerie. Het opvallendste gebouw is het 'reduit', een zelfstandig verdedigingswerk dat kan dienen als laatste wijkplaats. De plattegrond is die van een uitgerekte cirkel. Ieder reduit heeft een droge gracht van 9 meter breed en 9 meter diep rondom, en een open binnenplaats. Het langgerekte hoofdfrontgebouw ligt onder het hoofdfront en huisvest de manschappen. De taps toelopende caponniere daarvoor is naar de vijand gericht.

Alle gebouwen zijn opgetrokken in baksteen. Vooral het hoofdfrontgebouw, de halve caponnières en de reduitingang zijn voorzien van natuurstenen decoraties, decoratieve metselverbanden, siermetselwerk en accenten door kleurverschillen in de baksteen.

Fort 3 staat niet op zichzelf maar is deel van een groter, [cultuur-architectonisch waardevol patrimonium](#).

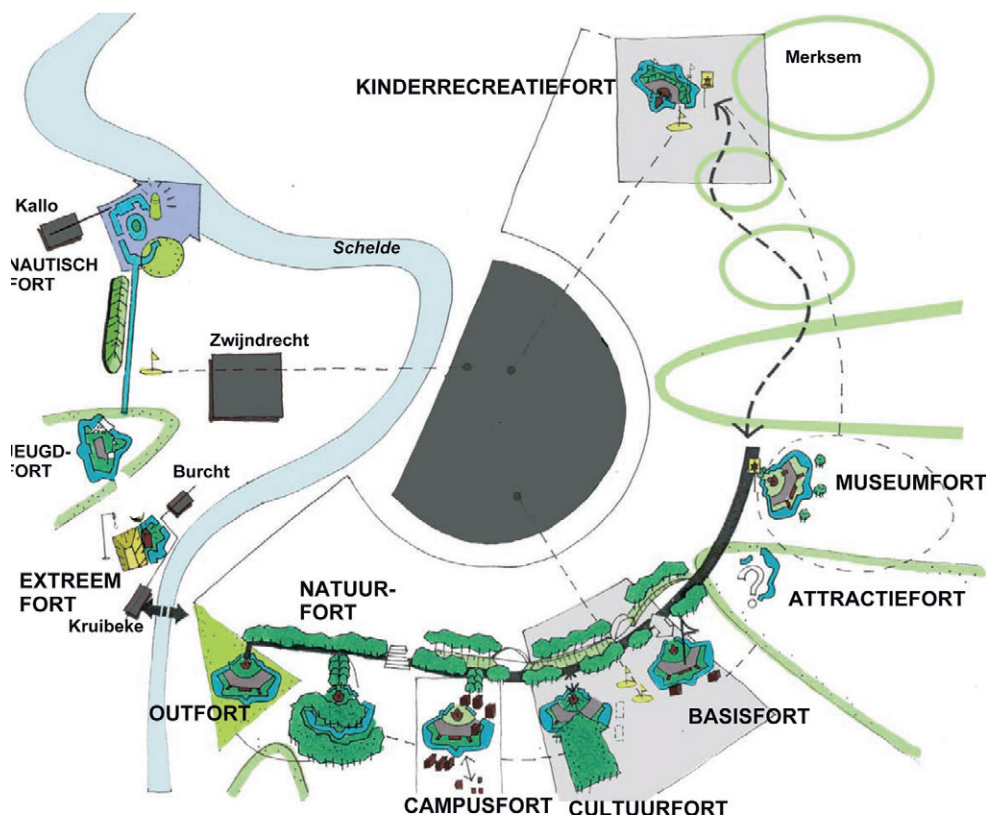
GROENE ZOOM ANTWERPEN,
samenhangende open ruimtestructuur
'Kaderplan Fortengordel Antwerpen'

FORT MET LAAG DYNAMISCH LABEL,
hoofd functie natuur, mogelijkheid voor hardere functie
'Kaderplan Fortengordel Antwerpen'

GROOTSTEDELIJK PROGRAMMA
'Herover de Forten'

HET CREËREN VAN EEN ZOOM ROND DE STAD ANTWERPEN

uit 'Kaderplan Fortengordel Antwerpen'

Rond de stad Antwerpen zijn er twee open ruimtestructuren, nl. het Scheldelandschapspark en het concept van de groene vingers. Met het project rond de forten wordt een derde component toegevoegd. Deze zoom rond de stad, opgehangen aan de fortengordels, zal de open ruimte een sterkere structuur geven en versterken.

De Brialmontforten vormen, door hun schaal en vaak onbebouwde delen, groene oases van rust en ademruimte voor de sterk verstedelijkte zone. De dualiteit, groen en ruimte, met daarnaast een veelvoud aan mogelijkheden voor een programmatische invulling, zijn de elementen die behouden en versterkt kunnen worden op het niveau van de forten zelf. Fort 3 is geselecteerd als fort met laagdynamisch label met een hoogdynamische functie: de hoofdfunctie is natuur met een duidelijke mogelijkheid voor een hardere functie.

Fort 3 wordt aangeduid voor [natuurbeleving als hoofdfunctie](#).

HET REALISEREN VAN EEN GEMEENTE-OVERSCHRIJDEND PROGRAMMA

uit 'Herover de forten'

De studie stelt een dubbele aanpak voor: een zoektocht naar mogelijke herbestemmingen én een redenering waarmee de gordel als geheel een rol kanspelen in de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling van het stadsgewest Antwerpen.

De voorgestelde grootstedelijke bestemmingen in de sfeer van cultuur en recreatie, combineren de mogelijkheden van deze forten met de oase van rust ontstaan door de natuurontwikkeling.

Fort 3 wordt aangeduid als [attractie-fort, voor cultuur en recreatie](#).

GROENE VINGER: OPEN RUIMTESTRUCTUUR

GROENSTRUCTUUR

BEEKVALLEIEN: KOUDE BEEK / FORTLOOP / DIEPEBEEK

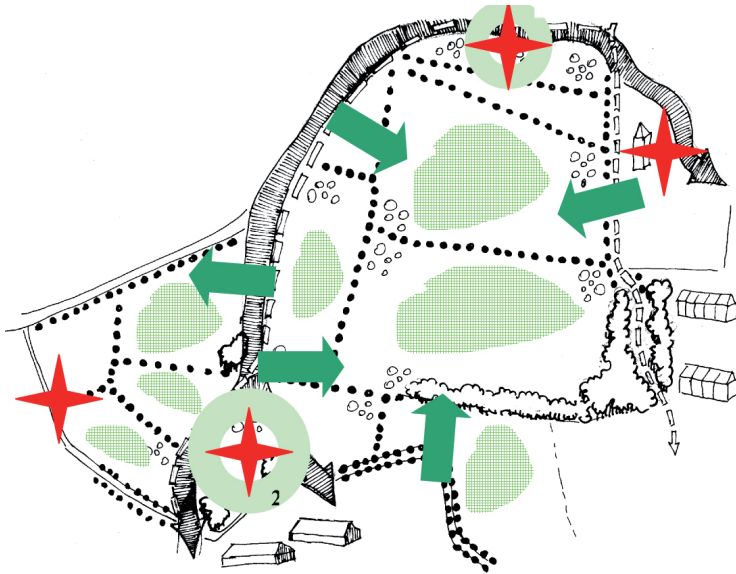

FIETSRUTES

CONTEXT: FORT 3 IN BORSBEEK

KEMPENS LANDSCHAP: PROJECT KOUDE BEEK

RUP KOUDE BEEK: SCHETSONTWERP

FORT 3 IN DE GROENE VINGER VAN ANTWERPEN

Fort 3 maakt deel uit van een rijk geschakeerde open ruimtegebied dat langs de zuidkant van de gemeente Borsbeek loopt. Deze groene vinger, een ecologische corridor richting Netevallei met recreatieve potenties, heeft een structurerend effect op de hele stedelijke regio.

De waterlopen in dit open ruimte gebied zijn steeds noord-zuid gericht en wateren af naar de vallei van het Groot Schijn. De open ruimte van de Koude Beek vormt, door haar aanéengesloten landelijke karakter, een specifiek ruimtelijk geheel. De Koude beek en Fortloop zorgen voor de afwatering van de watervlakken van fort 3.

Fort 3 is een baken op de korte en de lange afstand, omgeven door structurerende waterlopen.

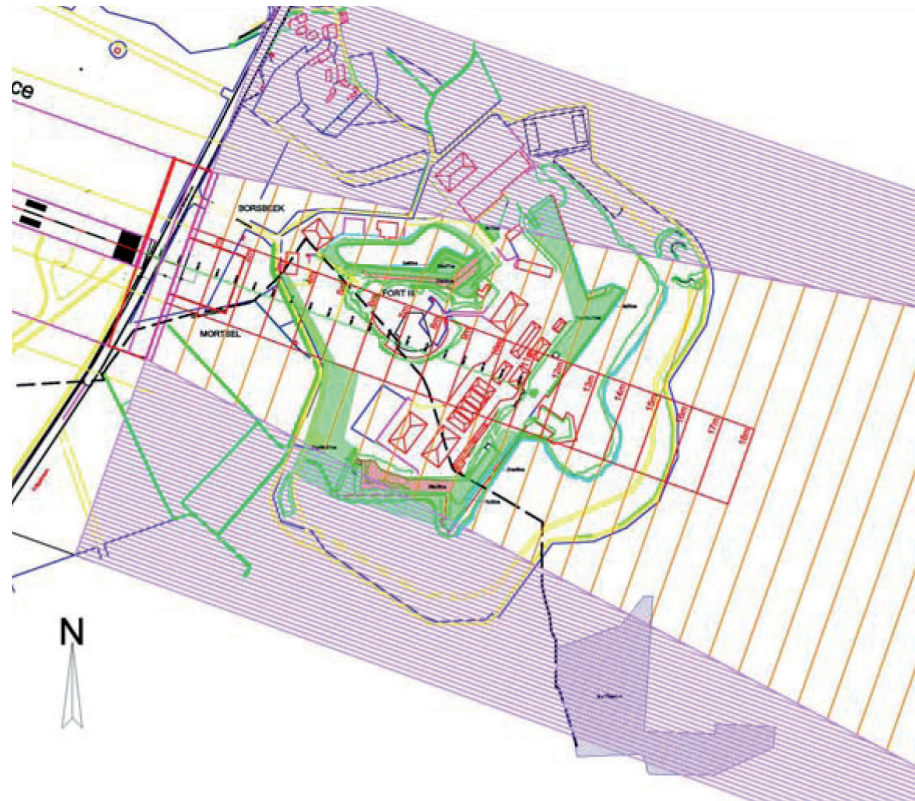
FORT 3 IN HET LANDSCHAPSPARK KOUDE BEEKVALLEI

Project vzw Kempens landschap Koude Beek

De vzw Kempens Landschap werkt aan een landschappelijke herinrichting van de open ruimte tussen het fort 3 en de kern van Borsbeek. De huidige natuurwaarde van het gebied wordt bestendigd. Het gebied wordt ontwikkeld als een landschapspark met als voornaamste drager het valleigebied van de Koude Beek. Het landschapspark dient te evolueren naar een verblijfsruimte met een hoge beeld-, belevings, en toekomstwaarde.

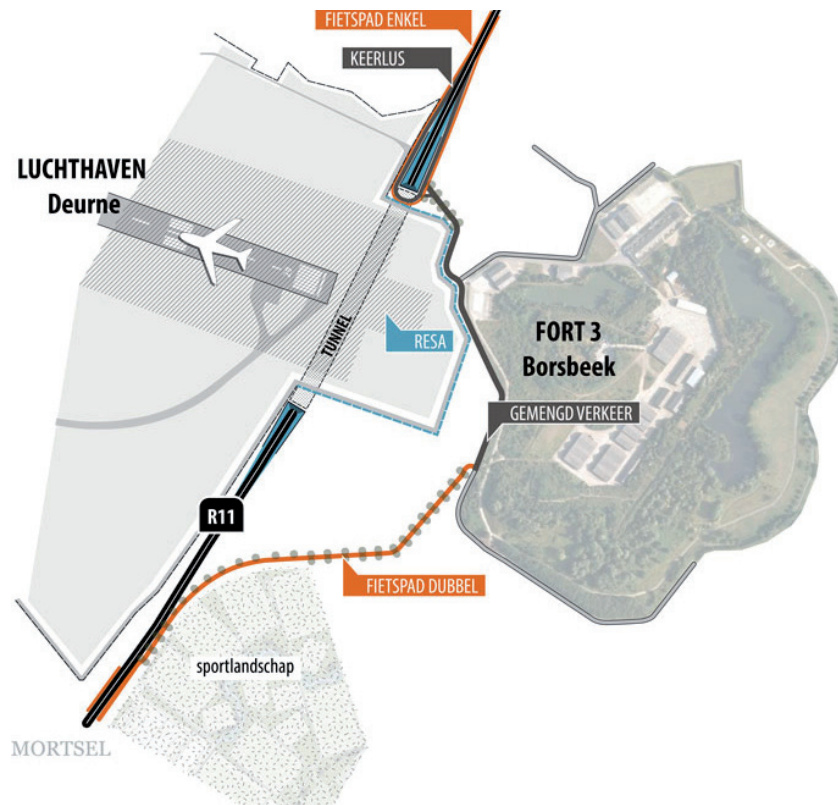
De natuur- en landschappelijke waarden van het landschapspark Koude Beek dienen maximaal te worden bewaard.

VERGROTEN PERIMETER VEILIGHEIDSZONE:
 obstakelvrije ruimte: te snoeien zones
 'Uitgebreid bos- en parkbeheerplan fort 3'

	Zone ontheffing van het ontbossingsverbod Opp. = 58a30ca	Borsbeek: 22a02ca Mortsel: 36a28ca
	Intensief te kappen zone Opp. = 4ha08a13ca	Borsbeek: 1ha90a68ca Mortsel: 2ha17a45ca
	Minder intensief te kappen zone Opp. = 40a58ca	
	Mogelijke compensatiegebieden Opp. = 3ha75a96ca	

BEHEERSPLAN IFV AANVLIEG- EN VERTREKROUTE
 'Uitgebreid bos- en parkbeheerplan fort 3'

ONDERTUNNELING KRIJGSBAAN

Uit 'Uitgebreid bos- en parkbeheerplan fort 3'

De 'Luchthaven Antwerpen' is gelegen ten oosten van het studiegebied en wordt aan drie zijden door bebouwing omsloten. Enkel naar het oosten toe is nog een open gebied te vinden, het studiegebied. Tussen beiden ligt de R11. De operationaliteit en de veiligheid van het vliegverkeer leggen beperkingen op inzake gebruik van het luchtruim rond de luchthavens. Om veiligheidsredenen worden een aantal verplichtingen opgelegd en bijkomende aanbevelingen over de obstakelvrije ruimtes (RESA-zone = Runway End Safety Area) rond de start- en landingsbaan. Deze dienen om te vermijden dat vliegtuigen die naast of voorbij de start- en landingsbaan terechtkomen te zware averij zouden oplopen.

Dit vergt:

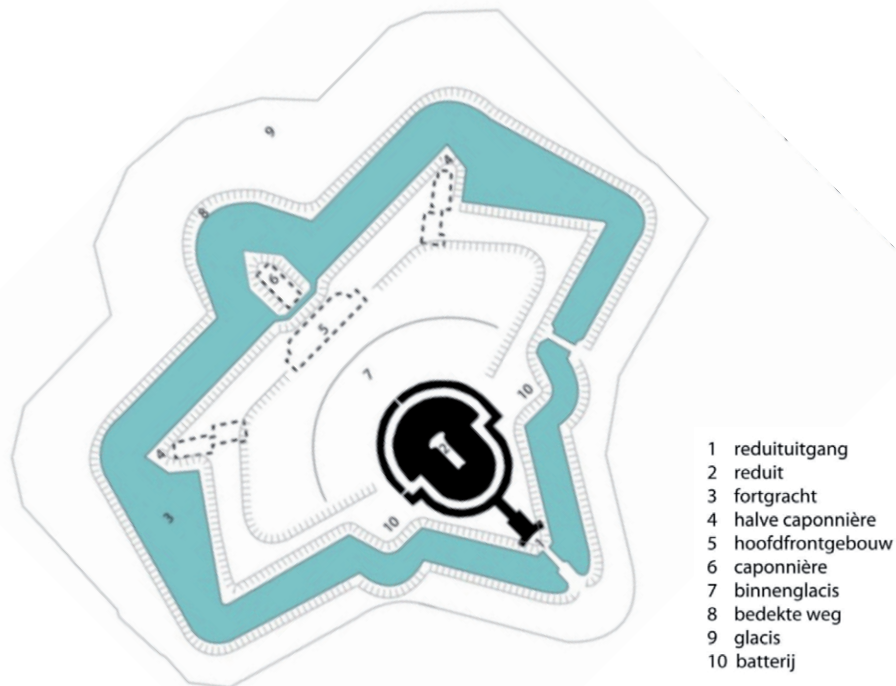
- een baanstrook voorbij de baaneind van 60 m x 300 m;
- een uitloopstrook (optimaal 240m x 150m) of RESA aan het einde van de baanstrook die tot doel heeft landende of opstijgende vliegtuigen die in de problemen komen een hindernisvrije uitloop te bezorgen;
- dit betekent o.a. kappen van de bomen op fort 3, om het hinderend effect te vermijden.

De randvoorwaarde 'verlengde baanstrook en RESA-veiligheidszone' vergt de ondertunneling van de Krijgsbaan, de herlokalisatie van de hoofdtoegang van fort 3 en een nieuw tracé voor de huidige fietspaden langs de Krijgsbaan en Frans Beirenslaan.

De randvoorwaarde 'kappen van bomen' vergt de opmaak van een uitgebreid bos- en parkbeheerplan fort 3.

CONTEXT: FORT 3

FORT 3, EERST GEBOUWD

De bouw van het fort start in 1859 en werd voltooid in 1864. Het was het eerste fort van de tweede zuidelijke gordel dat werd gebouwd. Daarom wijkt het ontwerp af van de later gebouwde forten. Bepaalde delen, zoals caponnières aan de flanken werden bij de andere forten niet overgenomen. Uniek voor de fortengordel zijn de gecreneleerde escarpegalerijen.

Fort 3 is het eerst gebouwde fort van de Brialmontgordel en daarom uniek.

FORT 3, STERK BESCHADIGD FORT

De oorspronkelijke structuur van het fort is sterk beschadigd. Een groot deel van het reduit, het glacis, de aarden wallen, het zuidelijk deel van de gracht en de bedekte weg zijn verdwenen.

fort 3, geometrische opbouw

- binnenfort: reduit, droge gracht, keelfront
- binnenplein
- wallen en gracht: hoofdfront, zijfronten, aarden wal, hoofdcaponnière, halve caponnières
- buitenfort: schietveld of glacis

fort 3, restanten

- weergang onder de aarde wallen, bakstenen grachtboord, de keel + ingang binnenfort, deel binnenfort, droge gracht + contrescarpe, halve caponnières + caponnières in zeer slechte staat, verblijfplaats vleermuizen, deel vestigingsgracht, buitenglacis, deel hoofdfrontgebouw + oude artillerie-ingang

fort 3, unieke delen

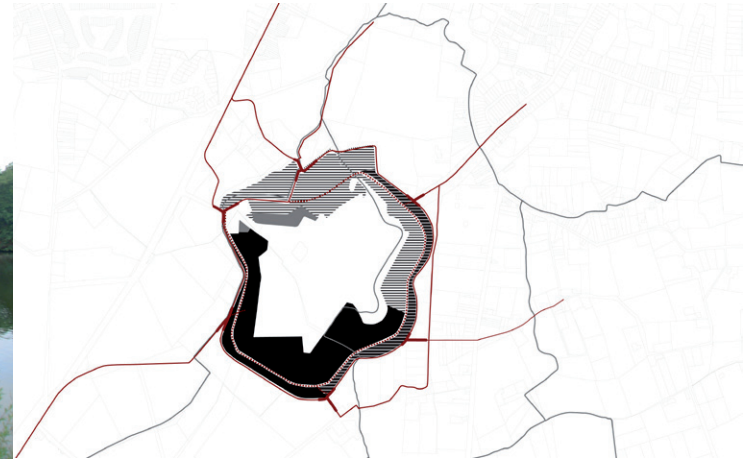
- aandacht voor decoraties in metselwerk en gebruik van natuursteen, verdedigingswal, halve cirkel in baksteen, caponnières in de flanken, toegang naar reduit, 850m lange ondergrondse kering

beschermd monument

- delen van historische bebouwing en buitenglacis, niet het reduit

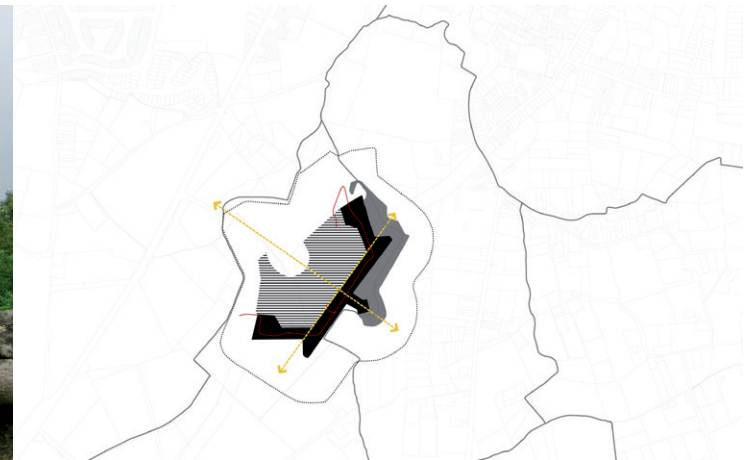
BUITENFORT

- GLACIS
- BEDEKTE WEG

VESTINGWALLEN EN GRACHT

- FORTGRACHT
- VESTINGWALLEN
- CAPONNIÈRES EN HOOFDFRONTGEBOUW

BINNENFORT

- REDUITINGANG EN REDUIT
- BINNENGLACIS

&
BINNENPLEIN

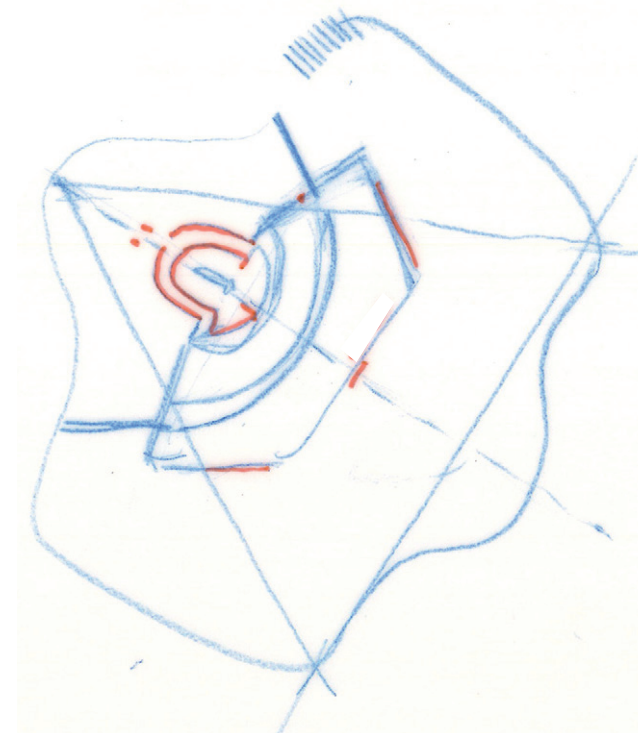
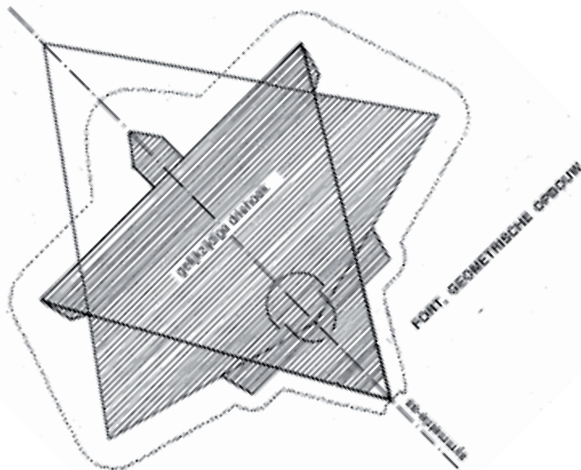

GELEDING FORT 3

De strikte opeenvolging van deelruimten met scherpe overgangen tussen fort en omliggend landschap, tussen binnenplein en buitenfort, tussen exterieur en interieur is kenmerkend voor de ruimtelijke configuratie van het fort: open ruimte, buitenfort, vestingwallen en gracht, binnenfort en binnenplein.

De planlay-out van het fort is een heldere geometrische plan: een polygonale plattegrond en trapeziumvormig fort-eiland.

Het behoud van de fort-figuur is cruciaal in de afbakening van de structurerende en beeldpalende deelruimten. Het masterplan heeft dus als doel de authentieke vormtaal te bewaren en te versterken.

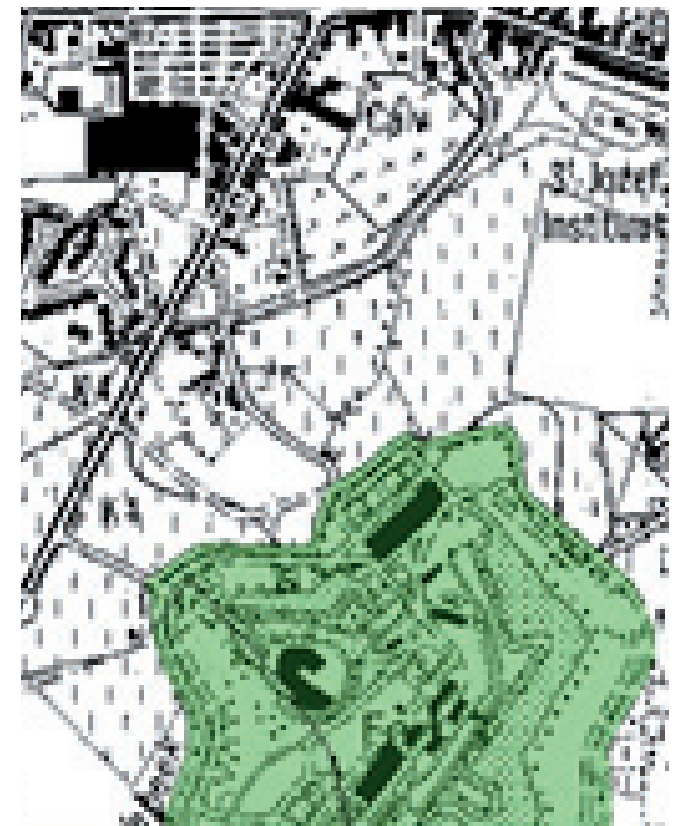
UITGEBREID BOS- EN PARKBEHEERSPLAN FORT 3

BIOLOGISCHE WAARDERING

HABITATRICHTLIJN

Uit 'Uitgebreid bos- en parkbeheerplan fort 3'

Het voorkomen van natuurwaarden is divers; van cultuurlijke vegetaties met natuurwaarde (dreef, bomenrij, houtkant, bomengroep, beek) tot natuurlijke vegetaties (parkhout, hooghout, ruigte).

De ecologische en landschappelijke waarde wordt hoofdzakelijk gehaald uit het specifieke milieu; het fort met de omgevende struwelen, die van internationaal belang zijn voor vleermuizen. Het fort maakt deel uit van de twee historische fortengordels rond Antwerpen. De forten van deze gordels vormen samen een dubbele keten van winterverblijven voor vleermuizen, die – zowel qua soorten als qua aantallen – van Europees belang zijn.

Fort 3 en aansluitend de beekvalleien zijn een groengebied met hoge natuurwaarden.

FORT 3, VLEERMUIZEN

Uit 'Monitoring vleermuizenbestand op domein fort 3 te Borsbeek'

In de fortengordel en schansen komen duizenden vleermuizen voor. Zowel naar aantal als naar soorten zijn deze fortengordels van Europees belang. De forten zijn niet alleen belangrijk als overwinteringsplaats voor vleermuizen, maar ook als zwermplaats in het voor- en najaar en als paringsplaats. In enkele forten komen dus ook kraamkolonies of zomerverblijfplaatsen voor.

Voor vleermuizen zijn in de winterperiode enkel de oorspronkelijke gebouwen (baksteen) en de militaire vernieuwingen van begin 20ste eeuw (betonnen bunkers) in fort 3 interessant. Enkel deze gebouwen hebben de noodzakelijke bufferende massa en bezitten dus een geschikt binnenklimaat waar de vleermuizen de winter veilig kunnen doorbrengen.

De winterpopulatie omvat 11 soorten. Opmerkelijk is dat tijdens de zomer weinig soorten aanwezig zijn op en rond fort 3. In de omgeving rond het fort worden nog minder soorten aangetroffen, waardoor het belang ervan in de zomer zeker niet geminimaliseerd mag worden.

Het fort wordt als winterverblijfplaats reeds geruime tijd erkend en er wordt hiermee rekening gehouden bij het beheer van het domein. Het belang van het gebruik van het fort als zwermplaats is ook aangetoond. Er is wel aandacht nodig naar het beter inrichten van het winterverblijf, want hoewel er nog exemplaren komen zwermen, is het aantal overwinteraars zeer sterk gedaald.

[Habitatrichtlijn](#): historische fortengordels van Antwerpen geselecteerd als Vleermuizen-habitat: bescherming vleermuizen (soortenbesluit) én bescherming verblijfplaatsen

Delen van fort 3 bieden een [winter-, zomer- en zwermhabitat voor vleermuizen](#). Verstoring is niet gewenst.

MASTERPLAN FORT 3

Bevraging verenigingsleven FORT 3 Borsbeek

juli 2013

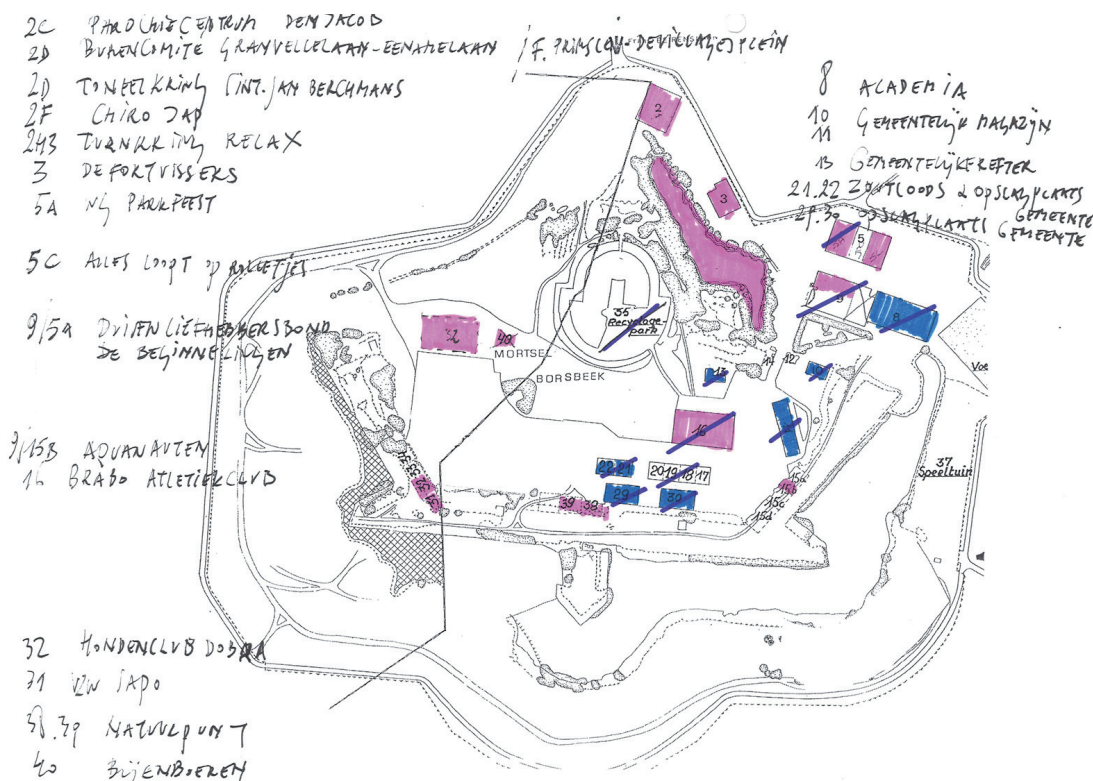
GRAAG ONTVANGEN WE DE INGEVULDE LIJST TERUG TEN LAATSTE OP 20 AUGUSTUS 2013.

Je kan de lijst opsturen of afgeven op het gemeentehuis t.a.v. college van burgemeester en schepenen, de Robianostraat 64 2150 Borsbeek.

U kan deze vragenlijst ook mailen naar ruimtelijke.planning@borsbeek.be

Indien u geen digitale versie van deze lijst heb ontvangen, kan u contact opnemen met Hedwig Truys, stedenbouwkundige dienst, 03 320 94 03 ruimtelijke.planning@borsbeek.be

NAAM VERENIGING: *Toneelkring Sint-Jan Berchmans*

ACTIVITEIT (omschrijf de kernactiviteit van de vereniging en waar die precies plaats vindt; bijvoorbeeld in het clublokaal, in de loods, buiten, ...): *Realiseren van toneelvoorstellingen. Zorgen voor opleidingen in verband met toneel. Participeren in het cultureel leven van Borsbeek en dit mee sturen, waar mogelijk.*

Indien er jaarlijks terugkerende activiteiten zijn (opendeurdag, rommelmarkt, ...) mag je hier omschrijven waar die plaatsvinden en hoe vaak ze voorkomen: *Ons vast programma bestaat uit 3 x 5 opvoeringen van een toneelstuk 1x in maart-april 1x in oktober en 1x in december. Alle activiteiten gaan door in het Parochiecentrum de Robianostraat 214 - 2150 Borsbeek*

DOELGROEP (wie zijn de leden, omschrijf de doelgroep voor wie de vereniging werd opgericht): *Wij richten ons tot iedereen die iets voor toneel voelt. In principe is de onderste leeftijdsgrens 14 jaar geleden. De vereniging werd opgericht op 2 december 1964*

AANTAL LEDEN (graag het meest recente aantal met vermelding van de datum): *53 leden op 01/06/2013*

Bevraging verenigingsleven fort 3 - juli 2013

HUIDIG GEBRUIK

VERENIGINGEN

Fort 3 is aan het verenigingsleven. De gemeente wilt dit zo houden om de verankering van het socio-cultureel leven in het fort te verzekeren. Het nieuwe fort is dan ook gebaat met de aanwezigheid van diverse lokale organisaties. De kennis over de individuele toekomstperspectieven van elke groep kan bijdragen tot een logische invulling van het fort.

14 van de 32 bevroegde verenigingen vulden een enquête in. Volgende thema's werden bevroegd: activiteit, doelgroep, aantal leden, aanwezigheid sinds, fort-infrastructuur in gebruik, toegang tot het terrein, relatie met andere verenigingen en vergunningen noodzakelijk voor de activiteit.

1. GEMEENTELIJKE ATTRACTIE: CULTUUR & RECREATIE

(deels) publieksgerichte functie

Academia

Alles loopt op Rolletjes (2011): socio-culturele activiteiten: wisselende bezoekers, actief met andere verenigingen / opm. transporten met opleggers essentieel voor werking

Gemeente Borsbeek: speelbos en -tuin

BRABO AC (1995): atletiek in- (loods 16) en outdoor (veldloop)

2. GEMEENTELIJKE ATTRACTIE: NATUUR

publieksgerichte functie

Natuurpunt Schijnvallei - Borsbeek (1999): beheer fort - opwaarderen caponnières ifv vleermuizen

3. VERENIGINGSACTIVITEIT

SAPO, schuttersvereniging Antwerpsepolitie Oost (1999):

5 schietbanen / opm. leden komen allen met wagen / opm. milieuvergunning cat 1

FVB vzw (1979):

hengelsport / opm. leden komen met wagen

Borsbeekse hondenclub DE DOBRA vzw (1997): hondentraining (outdoor) /

opm. parking bij lokaal

De Borsbeekse Bijenboeren vzw (1984): clublokaal + bijenkorven

Watersportclub Aquanauten vzw (1988): theorielessen in clublokaal /

opm. parking bij lokaal

Burencomité Eenamelaan-Granvellelaan (1985)

Burencomité Floris Primslei-DeVillagesplein

Parochiecentrum Den Jakob

4. LOGISTIEK EN STAPELRUIMTE VERENIGINGEN

loods 2 - loods 5

Werkgroep Parkfeest Cultuurraad Borsbeek (2009)

Toneelkring Sint-Jan Berchmans (1980): actief met andere verenigingen

Turnkring Relax vzw

Chiro Jap (1990)

5. LOGISTIEK EN STAPELRUIMTE GEMEENTEDIENSTEN

attracties fort 3: - natuurbeleving (zachte recreatie)
- socio-culturele activiteiten georganiseerd door gemeente (Academia), tevens 'hefboom' voor privé-initiatieven binnen de socio-culturele thematiek
- spel

= voornamelijk laag dynamische activiteiten in hoog dynamisch omgeving van de Academia

loodsen fort 3: - logistieke -en opslagruimte: verenigingen & gemeente

verenigingsleven: - 'lokaal'-activiteiten
- activiteiten niet gerelateerd aan fortgeest of fortinfrastructuur

binnenfort: - (aantal) activiteiten genereren auto-gerichte stromen

SCHETS

Uitgangshouding voor de structuurschets is het oplichten en markeren van het fort.

Fort 3 valt tussen twee werelden. Het vormt een drempel naar de gemeente of in omgekeerde richting een drempel naar de open ruimte. Fort 3 ligt tussen de oude dorpskern / de Koude Beekvallei en de groene vinger Lier / Antwerpen.

Landschappelijk vormt het projectgebied dus een tussenruimte. De site vandaag is noch park, noch landschap. De (on-)opvallende site plooid op zichzelf terug.

Uitgangshouding voor het plan is het oplichten en markeren van het fort in het landschap van de groene vinger én in het landschap van de Brialmontfortengordel. De open ruimte-structuren bieden mogelijkheden. Fort 3 is immers deel van een groter geheel. Tussen dorpshart en groene vinger kan het fort worden ingezet als connector: een verbindende stapsteen.

Het fort geeft uitzicht op decompressie voor de bewoners van de gemeente en bezoekers uit de rand. De tijd die je er kan doorbrengen is een stap uit het hectische leven van alledag, uit het druk bezig zijn, uit het werk, school lopen. Deelname aan een evenement, recreëren, niets doen, het landschap proeven en aanschouwen. Dat is het programma voor het fort, gelegen in de grootstedelijke Antwerpse ruimte.

FORT 3 & fortengordel

“Herover de forten”, stramien iov provincie Antwerpen, maart 2002

Fort 3 maakt deel uit van de fortengordel, een uniek cultureel patrimonium. Het fort is dus een schakel in een groter geheel. De visie geformuleerd in de studie “Herover de forten” is blijvend actueel en vormt een belangrijke leidraad in de toekomstige ontwikkeling van fort 3. Alle forten in de fortengordel moeten worden **heroverd, verdedigd en bezet**.

In de verstedelijkte stadsrand ontstaat een monumentale groene ruimte, een reeks van (landschaps-)parken met wisselende, maar complementaire invullingen. Fort 3 biedt **cultuur- en natuurbeleving én spel en recreatie** aan in een weidse open ruimtevinger tussen de stadsrand en de kernstad Antwerpen.

HEROVERING VAN FORT 3 en fortengordel

- fort 3
- mentale en fysieke toe-eigening:
een multifunctioneel groen eiland in de groene vinger
 - ruimtelijke en functionele verbindingen intra en extra muros
bevorderen de samenhang

fortengordel in de stadsrand: zwaartepunt in de stadsrand

VERDEGIG FORT 3 en fortengordel

- fort 3
- behoud erfgoedwaarde door zachte renovatie van de totaliteit en harde restauratie van bepaalde onderdelen
 - behoud natuurwaarde, verbonden met de waterlopen

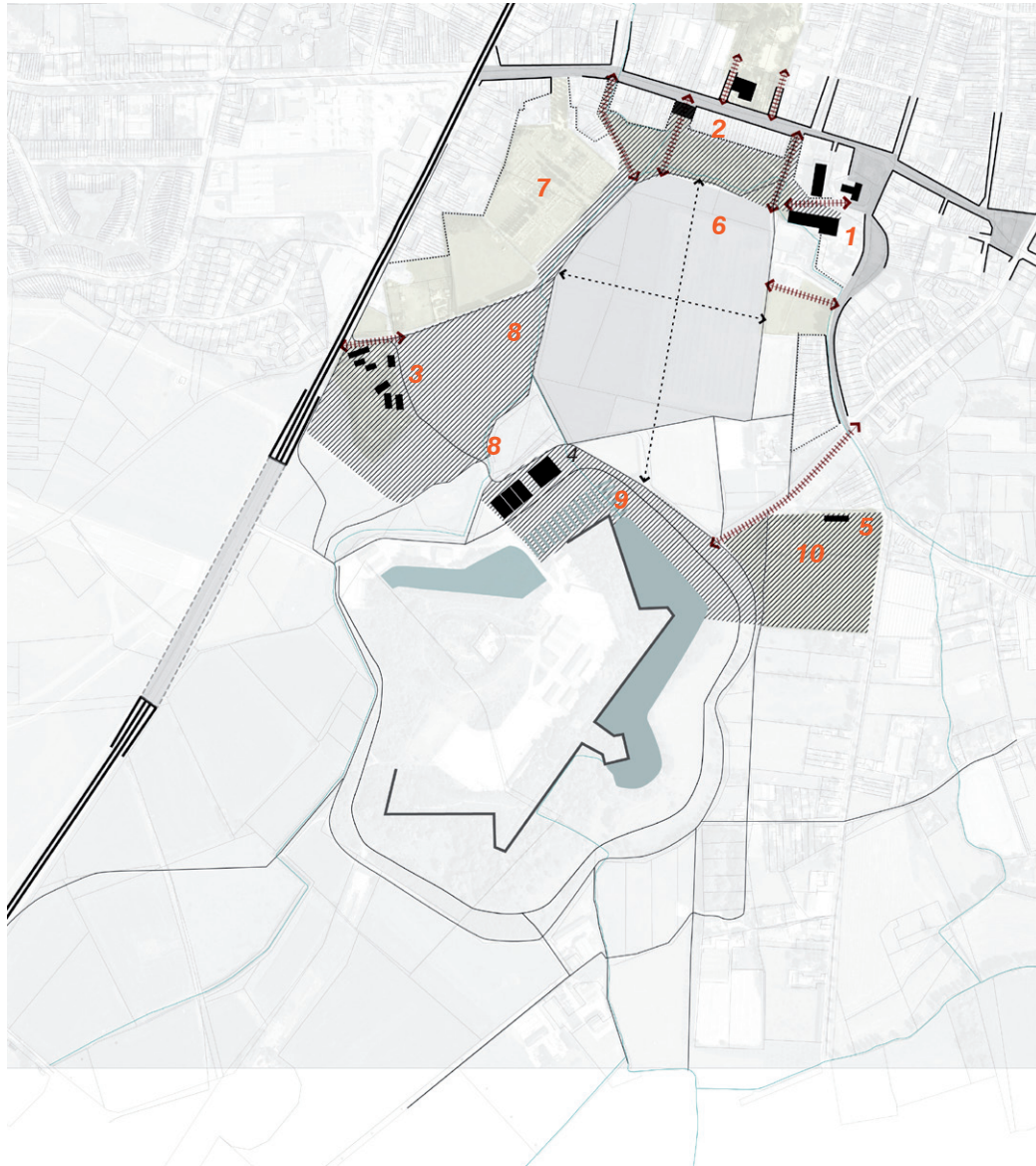
fortengordel, één geheel: bakens in de stadsrand

BEZET FORT 3 en fortengordel

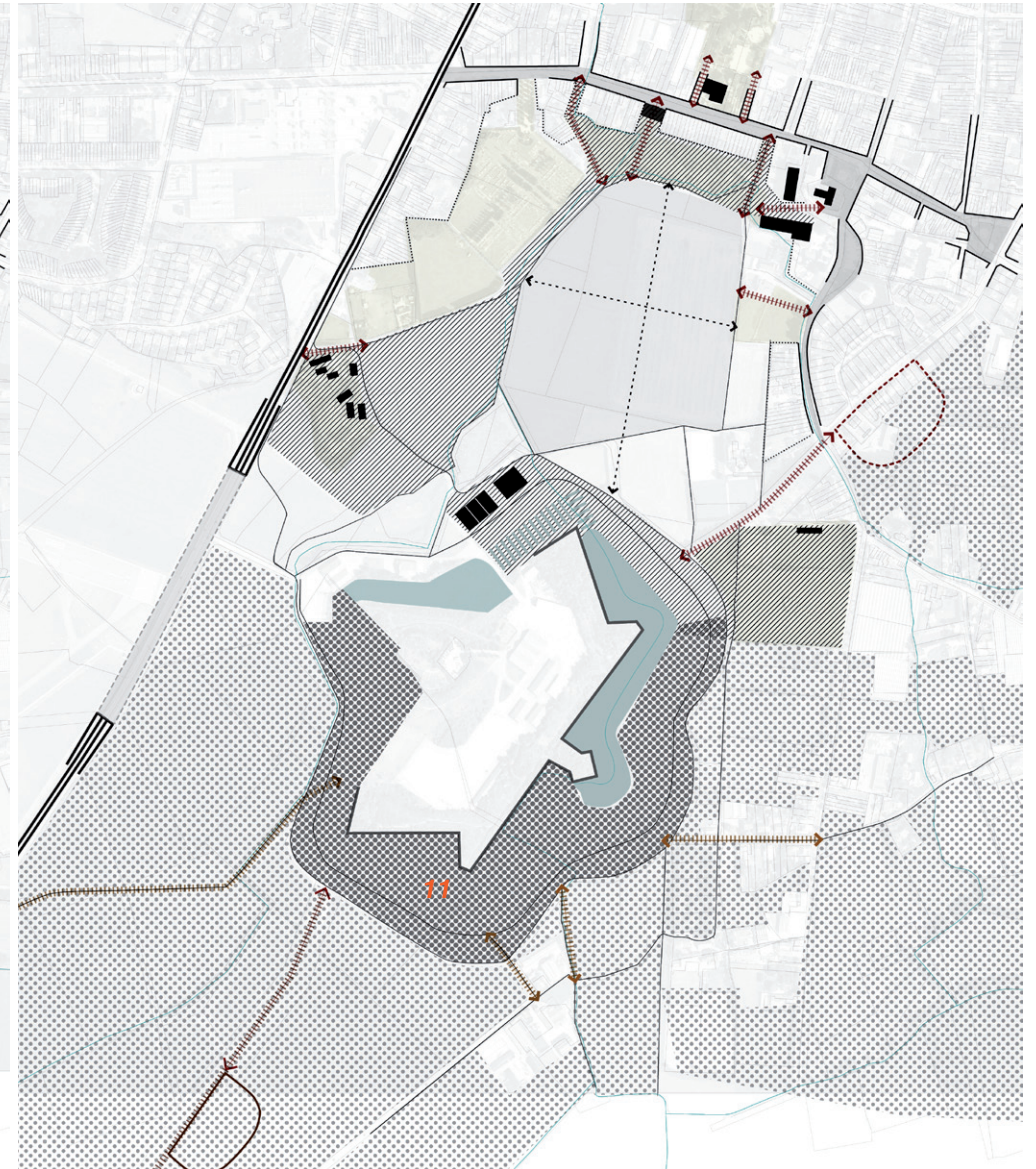
- fort 3
- coherente en compatibele functies: natuur én cultuur én recreatie
 - lokale verankering door binding met het kerngebied en de open ruimte
 - toevoegen nieuwe infrastructuur

fortengordel: (boven-) lokale uitstraling: open voor het (grote) publiek

FORT 3 IN HET LANDSCHAPSPARK KOUDE BEEKVALLEI...

EN IN DE GROENE VINGER VAN ANTWERPEN

FORT 3 & Borsbeek & groene vinger

FORT 3 IN HET LANDSCHAPSPARK KOUDE BEEKVALLEI

Het landschapspark van de Koude Beekvallei is een open ruimtegebied tussen dorp en fort. Het Kempens landschap is er actief in de opwaardering van de aanwezige open ruimte structuren. De ruimte fungeert er als **het groene balkon** van de gemeente. Een reeks doorsteken verbindt De Robianostraat en het kerkdorp met de beekvalleien van de Koude Beek, Diepenbeek en Fortloop.

Vorbij de doorsteken tussen dorp en landschap en ter hoogte van de toegangen naar het fort zorgen **groene instapplekken** voor geleidelijke overgangen tussen de verschillende delen. Ze laten betreding van het landschap toe.

Een **netwerk van relaties en verbindingen** verknoopt dorp, landschapspark en fort.

Functionele korrels in de rand verankeren de open ruimte in het stedelijk weefsel van Borsbeek. Achterkanten worden puntsgewijze voorkanten. De gebouwen huisvesten **collectieve attracties**: school en kerk (1), gemeentelijke administratieve diensten (2), horeca (3), cultuurgebouwen (4) en sportlokalen (5).

Een **actieve groene strip kadreert** het landschapspark van de Koude Beekvallei en kent een vervolg in het noordelijk deel van het buitenfort. Het programma is er veelzijdig: ruimte voor feest, ballonweide... (6), gedenking (7), natuurontwikkeling (8), spel (9) en sport (10), gemeenschapsvoorzieningen en verenigingen. **(buitenfort noord= hoog dynamische flank voor zachte recreatie, cultuur en spel)**

FORT 3 IN DE GROENE VINGER VAN ANTWERPEN

De contouren van het fort markeren een geometrische figuur. Het scherp stellen ervan creëert een herkenbaar **baken in de open ruimte vinger**. Het fungeert als oriëntatiepunt en kondigt de gemeente Borsbeek aan.

Een **continu netwerk** van zachte verbindingen overspant het fort en verknoopt dorp en fort met de groene vinger. De verdedigingslinie van fort en schansen is een te bewaren en uit te bouwen patrimoniumcorridor van fort 3. Het is een directe lijn tussen de bebouwde en onbebouwde wereld.

De natuurlijke rijkdom (11) van fort 3 gaat over in het brede landschap van de groene vinger.

LINIE FORTENGORDEL: FORT 3 - SCHANSEN

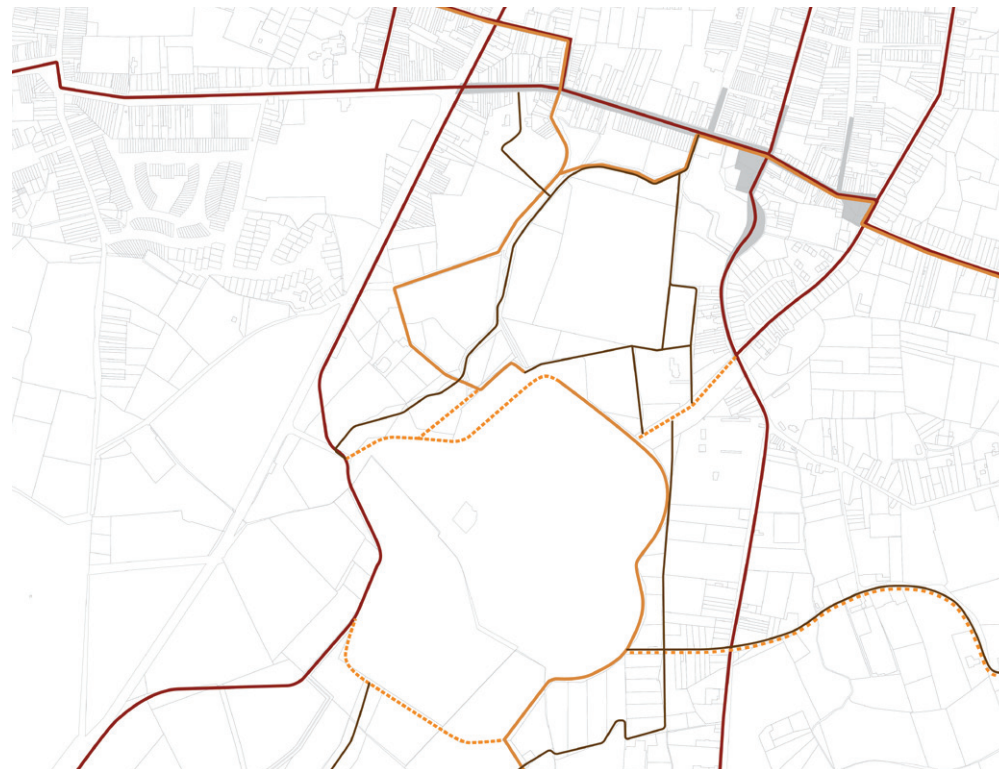

ONTSLUITING GEMOTORISEERD VERKEER

ONTSLUITING LANGZAAM VERKEER

BEREIKBAARHEID

BEREIKBAARHEID - GEMOTORISEERD VERKEER

De ontsluiting van fort 3 voor gemotoriseerd loopt **via de vernieuwde Frans Beirenslaan**. **Doorgaand gemotoriseerd verkeer** in het landschapspark van de Koude Beek **is niet meer toegelaten**. Landbouwwegels worden geknipt of gesupprimeerd.

De randprogramma's in het landschapspark zijn wel nog bereikbaar en bieden **verspreide en gedoseerde parkeerruimten**. Het fort voorziet een parkeerstrook in de omgeving van de Academia.

BEREIKBAARHEID - LANGZAAM VERKEER

'**Slimme schakels**' (landbouwwegels en doorsteken) verbinden het dorpshart, het landschapspark, fort 3 en de groene vinger onderling en sluiten aan op het **functionele en recreatieve fietsnetwerk**.

Een **rechtstreekse relatie tussen het dorpscentrum en het fort** start ter hoogte van de doorsteek aan de De Robianostraat richting achterzijde schoolomgeving en loopt via een nieuw noordzuidtracé de open ruimte in om tenslotte door een knik in het traject op directe wijze aan te sluiten bij het fort.

M A S T E R P L A N

Op zoek naar de essentie van Fort 3.

Voor de opmaak van het masterplan Fort 3 is het belangrijk te weten wat er ontregeld, vervormd of gesublimeerd kan worden en dat betekent een grondig onderzoek naar de structurerende plan-onderdelen van het ontwerp. De opdracht moet een architectonische karakter hebben, daarom kijken we naar mogelijke ingrediënten; naar patrimonium en nieuwbouw, naar oud en nieuw, naar hoog en laag, vochtig en minder vochtig, intensief en minder intensief te gebruiken delen waardoor in het ontwerp een balans, maar ook nieuwe rijkdom ontstaat.

Het fort is meer dan een soort niemandsland; het maakt aanspraak op een eigen karakter. Het landschap van het fort heeft zo een uitgesproken decor.

De cultureel-historische fort-onderdelen zijn de functionele dragers, de grote lijnen waarlangs de ruimtelijke invulling plaatsvindt, waar ruimte wordt gecreëerd voor verbeelding en de meest constante factor in het fortpark. Binnen dit kader vindt een invulling van activiteiten plaats die in de tijd variabel kunnen zijn. Binnen twintig jaar kan het park aan verfijning toe zijn. Veranderingen, transformaties en vernieuwingen zullen met behulp van de parkstructuren steeds in goede banen worden geleid. In de tweede plaats is de structuur de beelddrager. Structuur en beeld spelen dan ook een grote rol bij de beleving van het fort.

De grote maatvoering gaat gepaard met een eenvoudige zonering. Het ontwerp van het masterplan is dan ook te begrijpen als een oefening in terughoudendheid.

De culturele, natuurlijke en recreatieve activiteiten vormen de plekken in het fort. Het fort-programma krijgt een eigen rol en een architectonische dimensie in het fortlandschap. Het samenspel van fort en programma wordt tot in het detail uitgewerkt. Zachte overgangen geïntroduceerd. Geleidelijkheid speelt een grote rol.

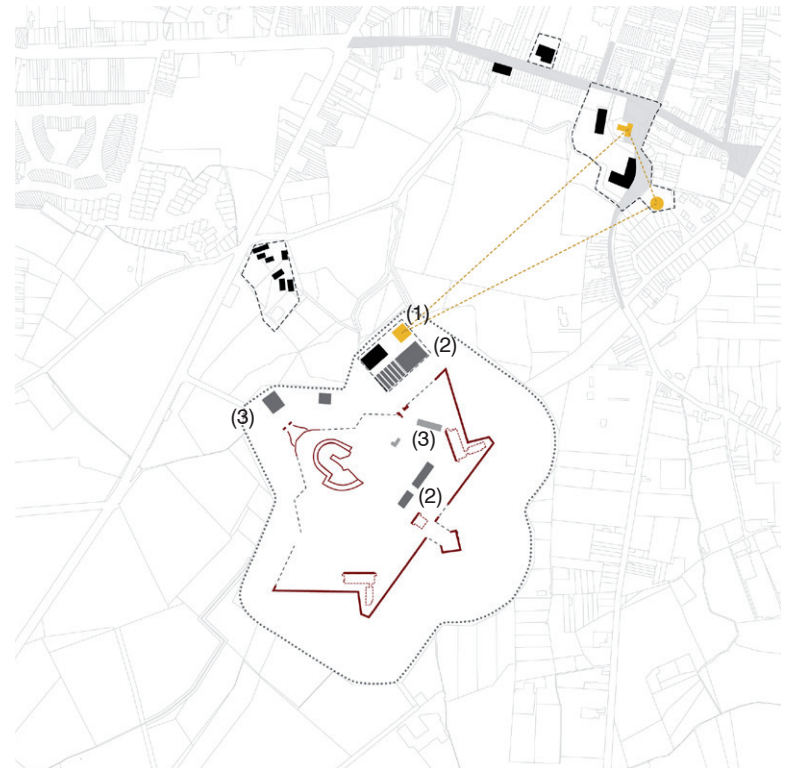
Het fort hoort tot de verbeelding te spreken, de fantasie te prikkelen.

MASTERPLAN FORT 3

Het 'nieuwe' fort is te lezen als een grote sculptuur waarvan alle nieuwe en historische elementen onderdeel uitmaken: een sfeervol binnenfort, de hoog en laag dynamische flanken en de actieve fortlijn. Het verleden is als inspiratiebron gebruikt, zonder te historiseren. Het project brengt diverse lokale initiatieven bij elkaar rond de thema's natuur, cultuur en recreatie. Het fort is een voorbeeld van een nieuw publiek domein en een belangrijke pleisterplaats in Borsbeek én in de fortengordel.

(noot: beeld masterplan lange termijn)

ERFGOED, BEHOUD DOOR ONTWIKKELING

CULTUUR-HISTORIEK ALS INSPIRATIEBRON

De fort-ruimte is kwetsbaar. Betekenis verlenen betekent de ruimte legitimeren. Door kansen aan te bieden, ontstaan **bijzondere ontwikkelingsperspectieven** voor het fort-erfgoed. Nieuwe initiatieven bewaren de **historische diepte** van het fort én bevorderen de **opwaardering van het fort**.

Nieuw gebruik of programma is dus mogelijk. Het stimuleert functiemenging en de betrokkenheid van een grote, diverse groep gebruikers. Nieuw betekent echter niet de aantasting van de intrinsieke eigenschappen van het fort.

Ontwikkeling vergt dan ook het opmaken van duidelijke (cultuur-historische) ruimtelijke klijtlijnen waarbinnen interventies mogelijk zijn:

- De **openvolging van de deelruimten** dient te worden gerespecteerd: open ruimte, buitenfort, vestingwallen en gracht, binnenfort;
- **Duidelijke overgangen** dienen te worden scherp gesteld tussen fort en omliggend landschap, tussen binnen- en buitenfort, tussen exterieur en interieur;
- De geometrische opbouw van het fort dient maximaal te worden ingezet in de planlay-out: een polygonale plattegrond en trapeziumvormig fort-eiland.

BEBOUWD PROGRAMMA

Inzetten van de bestaande bebouwde onderdelen fort

Erfgoed en goede hedendaagse architectuur zijn bondgenoten! **Nieuwbouw kan en moet!** Dit betekent niet de oude gebouwen weg te gooien, maar opnieuw te gebruiken en aan te passen aan de nieuwe noden.

Ondanks het verval in fort 3, bezit het monument nog **bijzondere onderdelen** die vragen om een **zachte restauratie** o.a. de fortgracht, het hoofdfrontgebouw, het glacis, de reduit met de droge gracht en de toegangen. Bepaalde onderdelen worden ingezet voor het herbergen van programma's.

Nieuwbouw

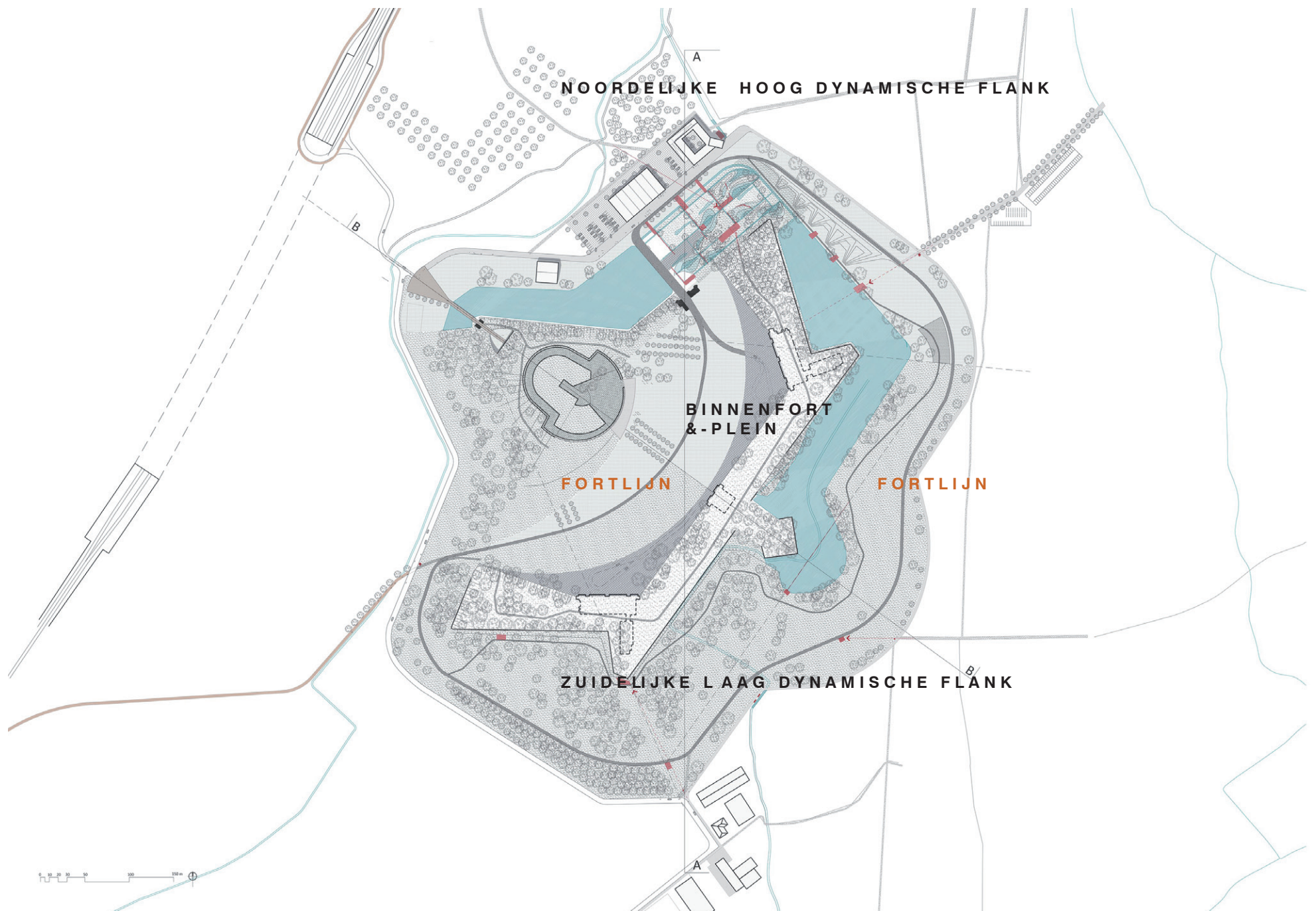
Een nieuwbouw voor socio-culturele activiteiten -**Academia**- wordt op de overgang van het fort en het landschapspark Koude Beekvallei gelokaliseerd en versterkt het concept van de inplanting van gemeenschapsfuncties in de rand van het landschapspark.

(1) nieuwbouw Academia

Afbraak loodsen of behoud opslagfunctie?

(2) afbraak loodsen en huidige Academia op de middellange termijn

(3) behoud opslagfuncties op de korte en middellange termijn, afbraak op de lange termijn indien herlokalisaties huidig programma mogelijk zijn

ONDERDELEN FORT

Het fort is te begrijpen als een samenspel van in elkaar grijpende en complementaire ruimten. **Elk onderdeel is deel van het groter geheel.** Het programmeren van socio-culturele, recreatieve en ecologische functies voor specifieke delen wordt door het stellen van **scherpe contouren** en **heldere zonerings** tussen de onderdelen van het fort vereenvoudigd.

TOEGANGEN

- hoofdtoegang: uitwerken tot een samenhangend geheel
- entrees eenvormig markeren door uitrusting en materiaalgebruik

FLANKEN

- buitenfort: contouren markeren
- tweedeling in fortbeleving:
 - N: hoog dynamische flank: spel & recreatie & cultuur
 - Z: laag dynamische flank: natuurontwikkeling -en beleving

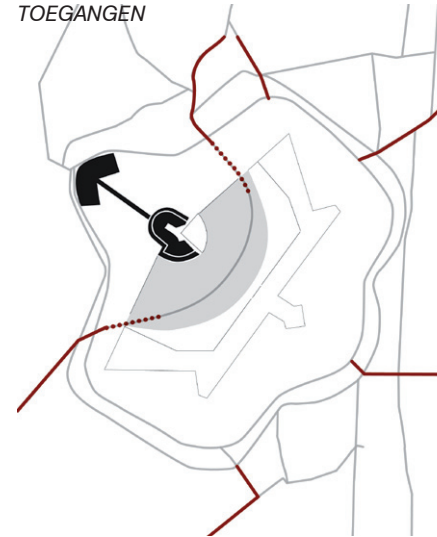
BINNENFORT - BINNENPLEIN

- toegangen naar binnenfort markeren
- bewaren van de samenhangende ruimtelijke eenheid: hertekenen binnenglacis
- programmeren van de ruimtelijke componenten
- restaureren reduitingang en reduit: ruimte voor de fortzitrand tussen reduit en binnenglacis

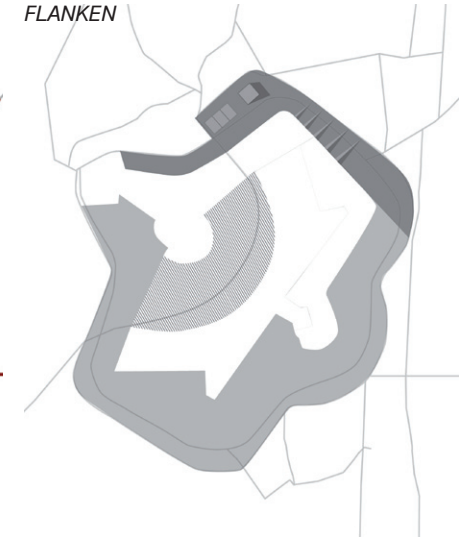
FORTLIJN

- een continu strak lijnelement rijgt binnen- en buitenfort aan elkaar en introduceert een recreatieve functie op stedelijk niveau

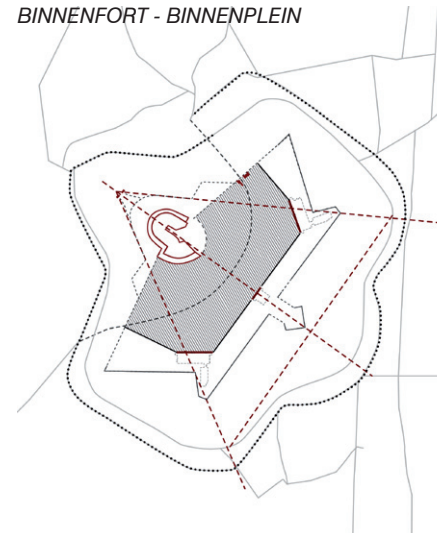
TOEGANGEN

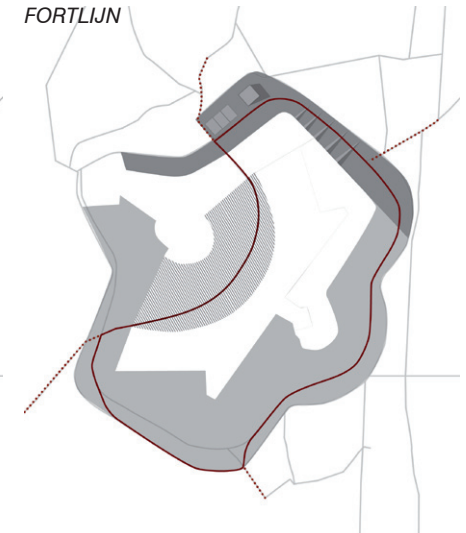
FLANKEN

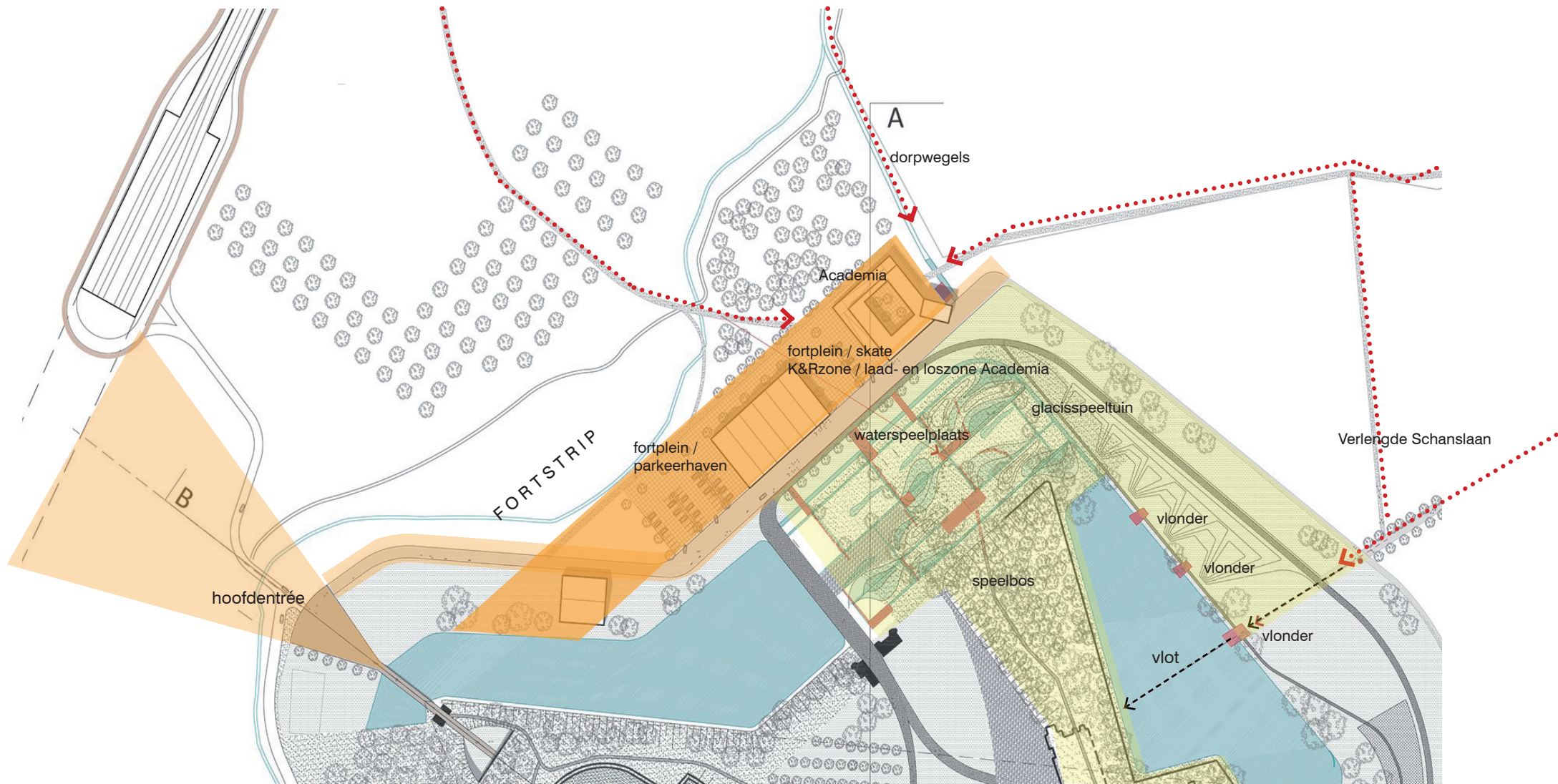

BINNENFORT - BINNENPLEIN

FORTLIJN

NOORDELIJKE FLANK

HOOG DYNAMISCHE FLANK

De noordelijk flank is de “harde”, **hoog dynamische ruimte**; hier is naast het **Academia** ruimte voor **spel en recreatie**. De oude Academia heeft nood aan een nieuwbouw. De herlokalisatie van het gebouw kan op (middel-)lange termijn verhuizen richting een uit te bouwen **bebouwings- en activiteitenstrip (=fortstrip)** gelegen net buiten de fort-contouren in het verlengde van de bestaande loodsen. De ritmiek van open en gesloten creëert hier afwisselende gebruiksruidten; parkeerhavens, multi-functionele (bestaande) loodsen, een fortplein voor skaters en Academia, een bijzonder gebouw tussen dorp en landschap.

SPEELLANDSCHAPPEN

Het spel is gericht op de specifieke locatie aan het **water** en de **fortrand**. Deze kwaliteit wordt ten volle benut voor de inplanting van **attractieve en gevarieerde speellandschap-pen**: een waterspeelplaats, een fortwal-speellandschap en een speelbos op de aarden-wal.

Speellandschappen zijn atypisch, geen conventionele speeltuinen. Bestaande toestellen krijgen er wel een nieuwe plek. Een blijvend raamwerk is dan ook prioriteit. Binnen dit kader vindt een invulling van activiteiten plaats.

De **topografie** typeert de inrichting en verleent haar authenticiteit. De verbeelding wordt geprikkeld en maakt spannend spel mogelijk. De topografie is in het ontwerp het land-schappelijk instrument die het functioneren van de diverse speellandschappen organi-seert; **een gesculpteerde glacis, een kraterlandschap of een (bestaande) aarden wal** worden afgestemd in functie van het programma en laat verschillende activiteiten en leeftijdsgroepen toe:

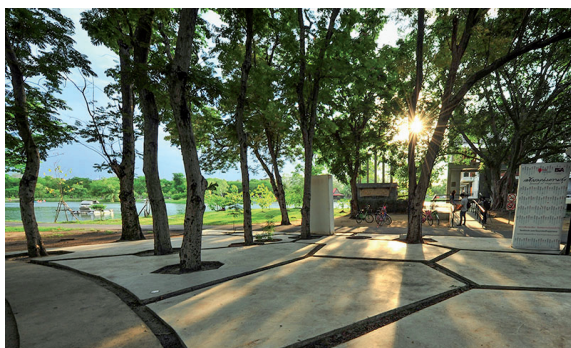
- De **waterspeelplaats** refereert naar het gesloten fortgrachtsysteem. De speelplaats is hard en zacht; een organisch ingerichte ruimte verstoort de ‘militaire’ orde. De waterspeel-plaats is voor groot en klein;

- De **fortwalspeeltuin** verankert fort 3 in de open ruimte tussen fort en dorp. Het ontwerp is afgeleid van de originele ‘schietgaten’ in de zijflanken van het glacis. De grondwal mar-keert door de buitensporige maat de overgang tussen fort en omringend landschap. De

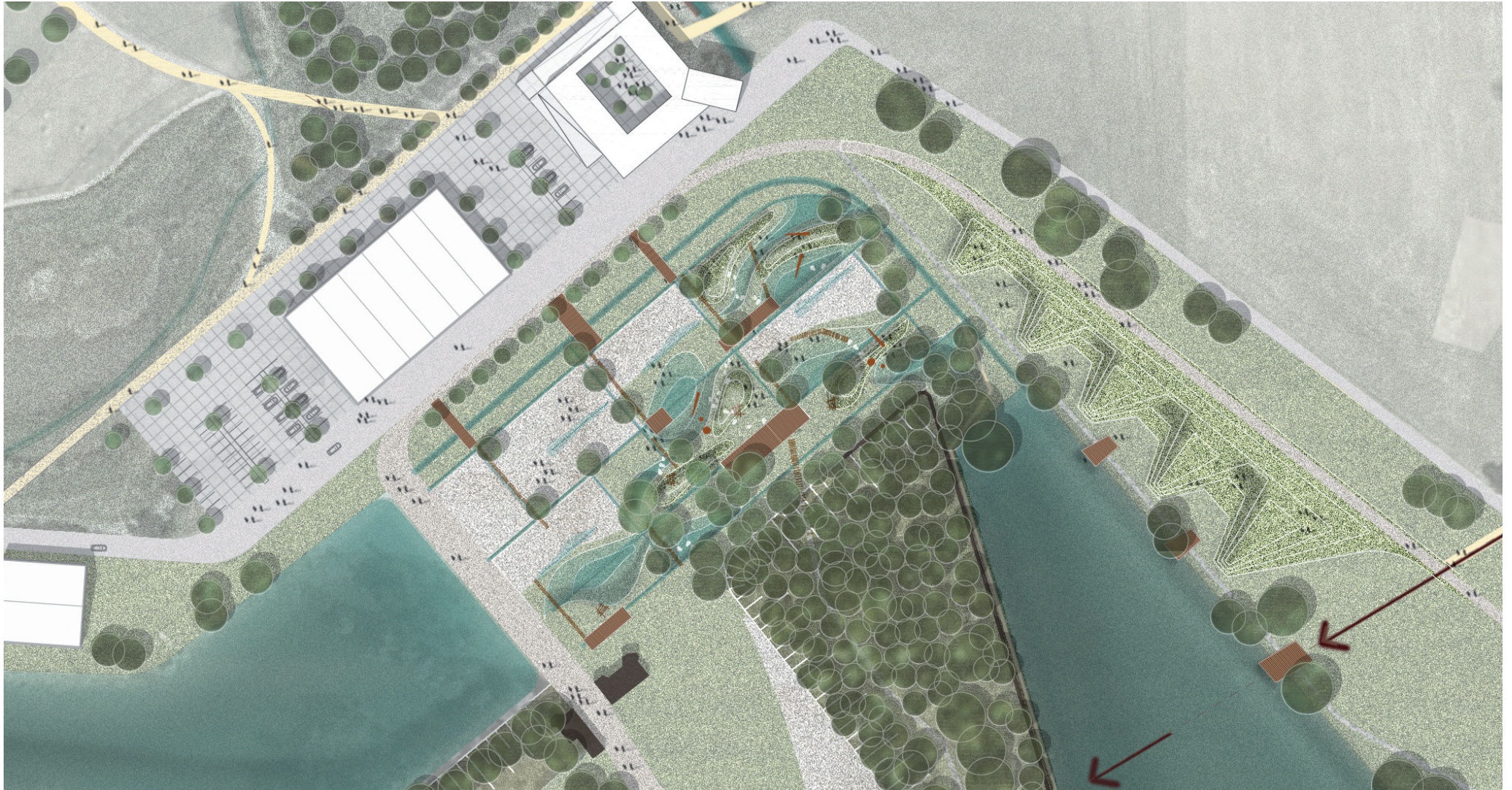
figuur varieert in maat en biedt daardoor een plek voor groot en klein. De grondwal wordt met speeltoestellen bekleed;

- Het bestaande **speelbos** heeft nog potentieel en kan voor avontuurlijke jongeren verder worden uitgebouwd, mogelijk met een droge verbinding tussen aarden wal en fortwal over de fortgracht heen.

toegang:	hoofdentree gemotoriseerd verkeer nieuwe toegangsweg: aansluiting op R11
fortstrip & parkeerpocket:	bebouwd programma: loodsen & Academia
gebundeld spel:	- waterspeelplaats: ‘reconstructie’ fortgracht - fortwalspeeltuin, een gemodelleerde speellandschap - speelbos

WATERSPEELLANDSCHAP: EEN MILITAIR GRID, EEN ORGANISCH SPEELSE OMGEVING

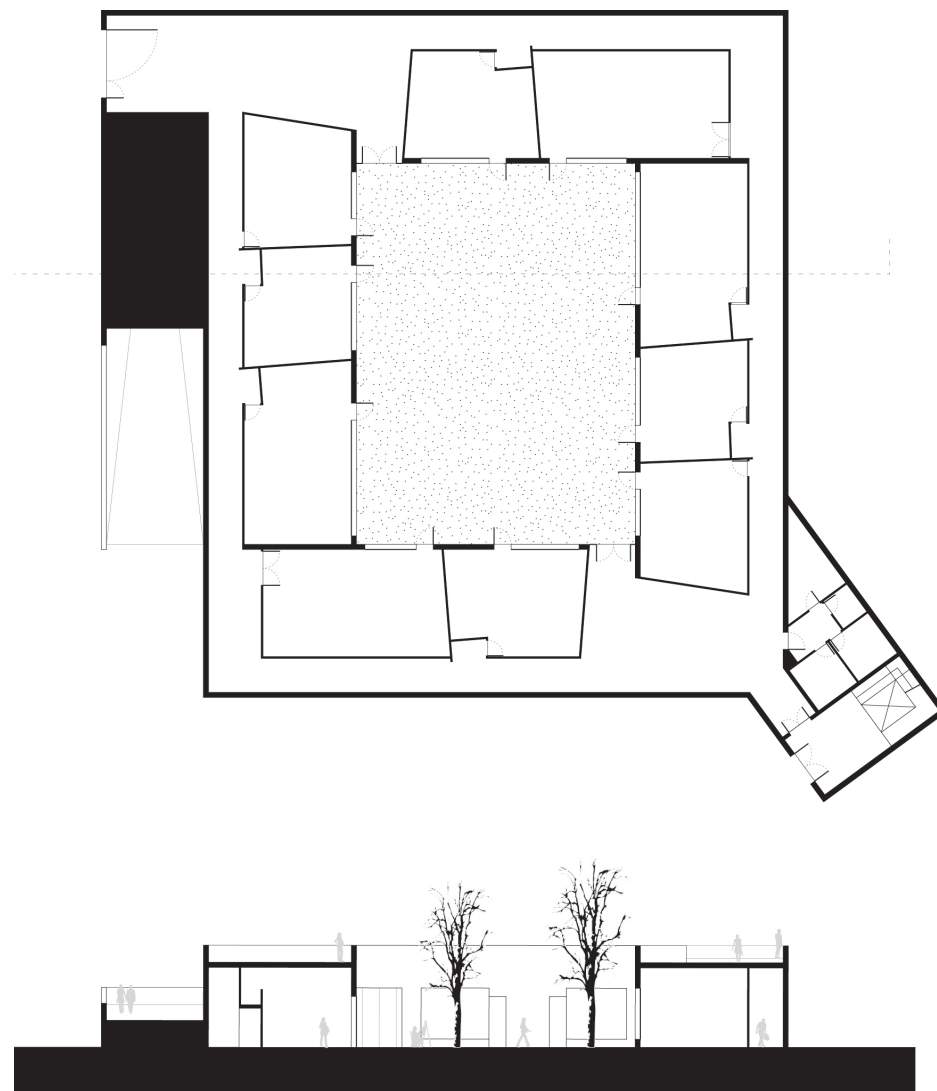
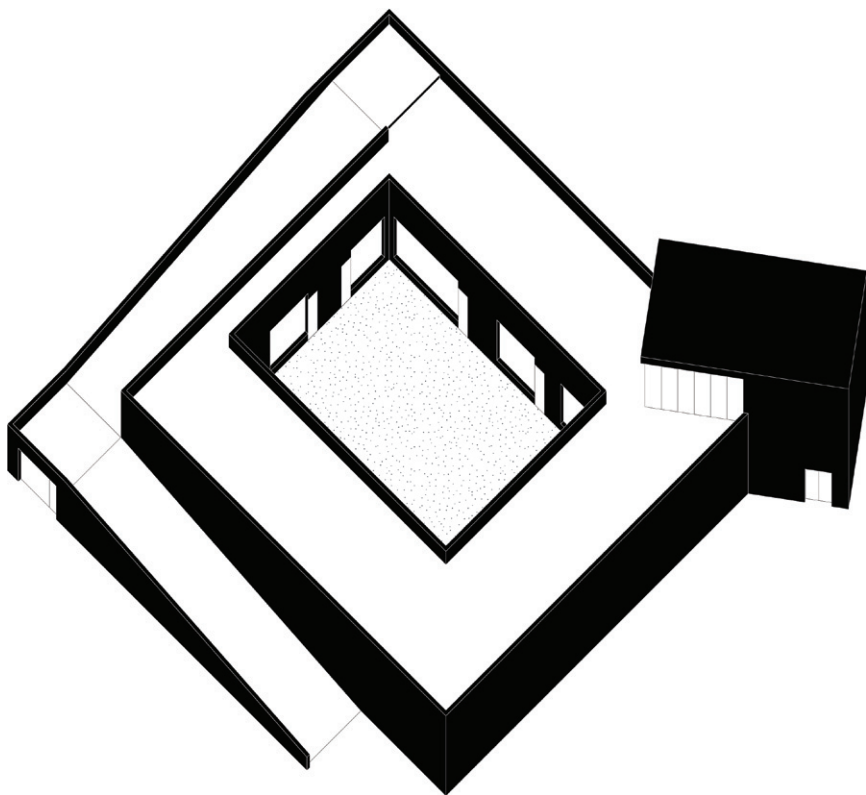

WATERSPEELPLAATS

FORTWAL-SPEELTUIN

ONTWERPOEFENING

ACADEMIA

Het nieuwe gebouw voor Academia bemiddelt **tussen integratie en contrast**. Een compact volume zorgt voor een stevige voetafdruk en geeft het gebouw een vorm van **monumentaliteit**. De Academia is een neutraal gebouw en torent licht boven het maaiveld uit. Een lage toren fungeert als balkon of uithangbord en is herkenbaar van ver. Het gebouw ent zich in de oksel van de Koude Beek op het einde van de fortstrip.

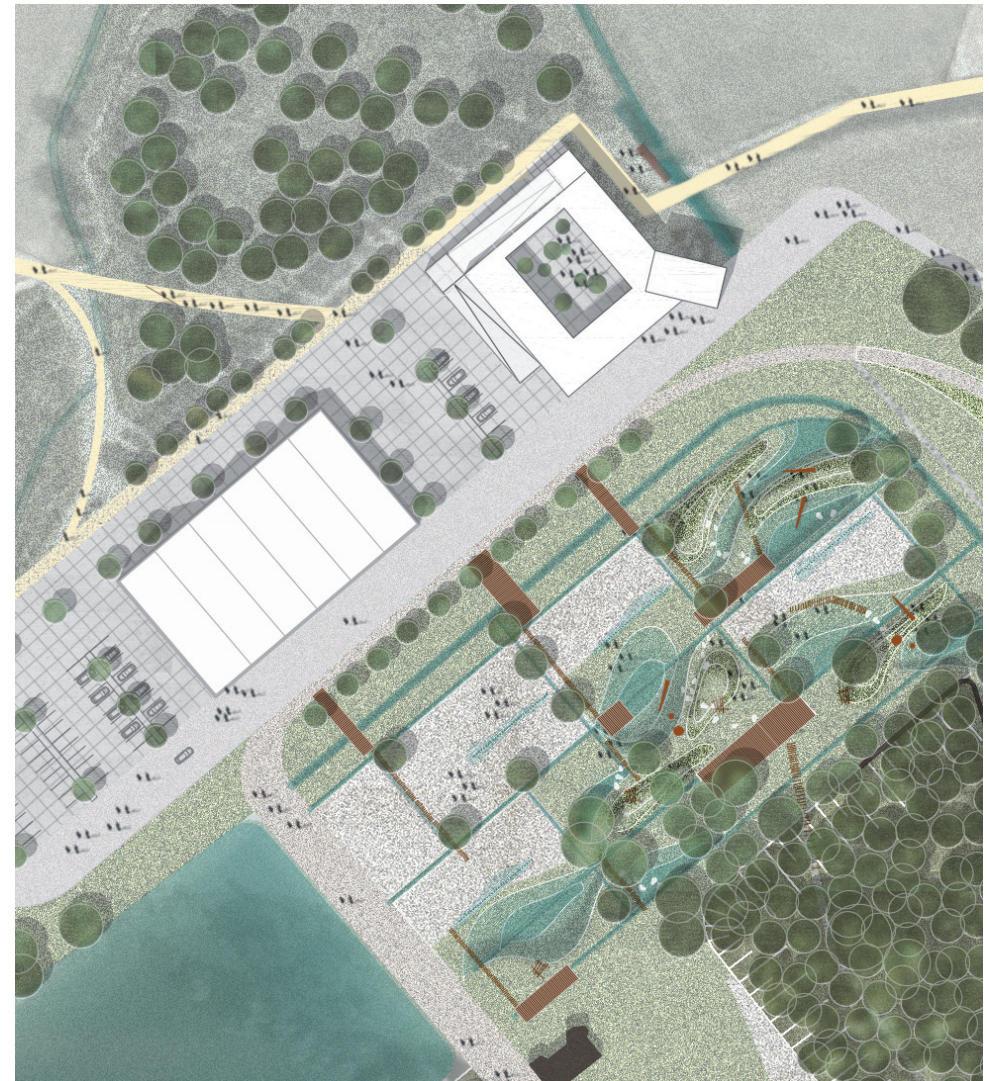
Het gebouw kan zich organiseren rond een patio en zich naar binnen keren. Raamopeningen zijn dan gericht op het interieur, het levend model afgeschermd van de buitenwereld. Het dak zou men kunnen betreden, de schilderachtige omgeving overzien. Het vastleggen van een landschapstafeel op doek of beeld wordt er de opdracht.

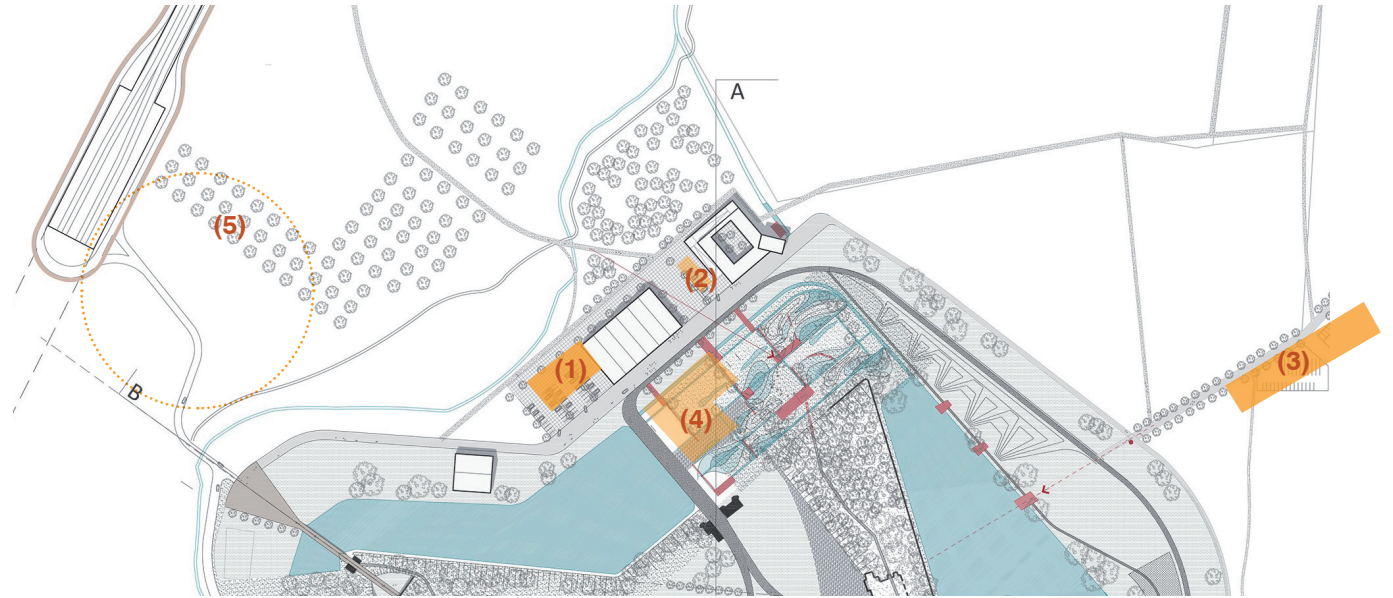
Het programma van de Academia is ambitieus. Na de opmaak van een programma van eisen, dient te worden onderzocht of een realisatie mogelijk wordt via het aanboren van subsidiekanalen of door een financiering in de vorm van een PPS-constructie.

Op korte termijn is er dringend nood aan een **tijdelijk lokaal voor de beeldhouwers**. Omwille van logistieke en praktische redenen sluit dit gebouw best aan bij de huidige Academia.

Een kleinere parking voor laden en lossen van materiaal bij Academia, voor mindervaliden en een kiss&ride wordt naast het gebouw voorzien.

lange termijn:	Academia onderdeel van fortstrip
kort termijn:	zoeken oplossing voor lokaal beeldhouwers: een tijdelijk verblijf in de directe omgeving van de huidige Academia
baken:	signaalfunctie: dorp / Koude Beekvallei / fort balkon met blik op het dorp
inplanting:	in 'oksel' Koude Beek, eindpunt fortstrip

PARKEERORGANISATIE

Het parkeeraanbod is **gedoseerd en verspreid**. Een massaparking zou de site ontregelen. Een permanent parkeerterrein, aansluitend bij de hoofdingang, wordt in de vorm van **een parkeerhaven** aangeboden, goed voor 60 parkeerplaatsen. Bezoekers komende uit oostelijke richting vinden parkeergelegenheid op een parking langs de Verlengde Schanslaan. Deze parking bedient tevens de sportterreinen of bezoekers voor het parklandschap van de Koude Beek.

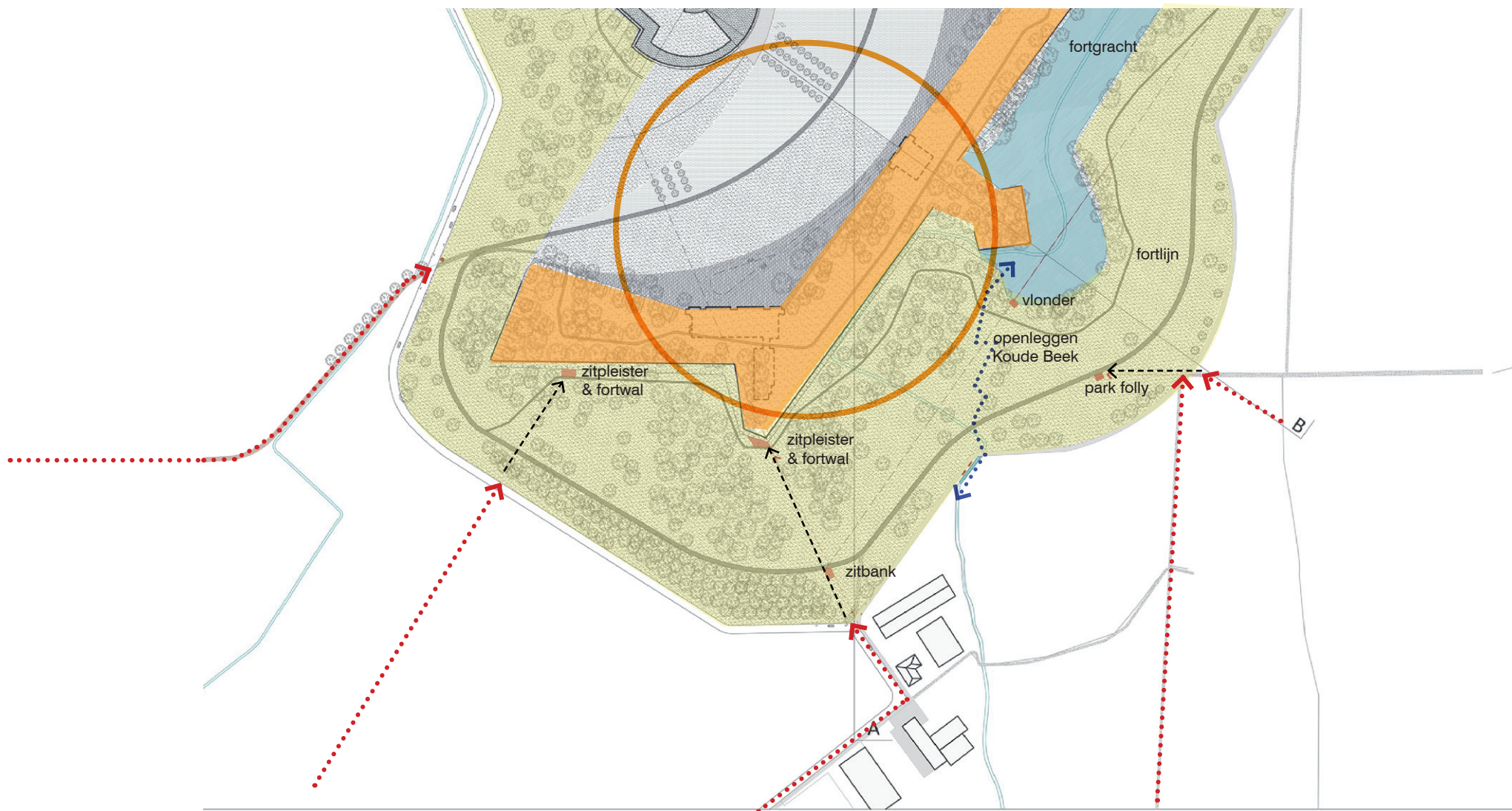
Bij kleine evenementen is een overloopparking (75 parkeerplaatsen) voorzien tussen fortstrip en binnenfort. Een weideparking (350 parkeerplaatsen) vangt bij een grote manifestatie een grote groep bezoekers op.

parkeerhaven:	georganiseerd parkeren in pockets (60pp) (1)
K&R / laad- en loszone Academia:	(10pp) (2)
parking Verlengde Schanslaan:	(50pp) (3)
overloopparking:	kleine evenementen (75 pp) (4)
zoekzone weideparking:	grote evenementen (350 pp) (5)

HONDENWEIDE

De huidige hondenweide ligt in de omgeving van de nieuwe Academia en de speellandschappen. Een **herlokalisatie** dringt in de dynamische flank. Een oppervlakte van +- 1.000m² is wenselijk.

herlokalisatie:	(1) optie beheersplan: bruskeert representatieve toegang vanuit dorp en Koude Beekvallei (2) optie hoog dynamische flank: aansluitend bij toegang Verlengde Schanslaan binnenzijde fortlijn landschappelijk in te passen (3) voorkeursoptie hoog dynamische flank: aansluitend bij toegang Verlengde Schanslaan buitenzijde fortlijn landschappelijk in te passen
------------------------	---

ZUIDELIJKE FLANK

LAAG DYNAMISCHE FLANK

De zuidelijke flank is de “zachte”, **laag dynamische ruimte**; hier is **natuur** en **recreatief medegebruik** aan zet. De ruimte wordt ingenomen door natuurlijke processen in een grootse fortomgeving. De fortrestanten sluimeren doorheen de natuurlijke drapage en brengen enigszins structuur aan: de aarden wal met bakstenen keermuren, de gracht- of fortcontouren, de reduit...

De zuidelijke flank is een **stille ruimte voor fauna en flora, en voor de mens**. De ruimte brengt op harmonieuze wijze water, ecologie, recreatie, sociale duurzaamheid en erfgoed samen in het landschapspark fort 3.

Het huidige landschap -in beheer door natuurlandschap- dient dan ook maximaal te worden bewaard en/of ontwikkeld door natuurtechnische interventies. Het document “*Uitgebreid bos- en parkbeheersplan fort 3*” dient als leidraad.

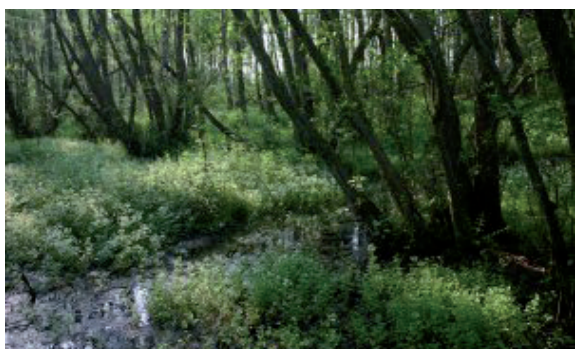
Niet alle ingrepen uit het beheersplan worden weerhouden in het masterplan. Zo preferert het masterplan het **behoud van de dubbele weginfrastructuur** en dus niet van het supprimeren van de huidige betonwegel centraal gelegen in de schans. Deze centrale as of fortlijn ontsluit het schrale grasland en benadrukt de aanwezigheid van bezoekers in en niet aan de rand van het fort.

Het landschapspark in de zuidelijke flank mist een heldere verwijzing naar het authentieke fort door de afbraak van verschillende fortonderdelen. Fysieke **landschapsinterpretaties** en parkinfrastructuur kunnen duiding geven. Zo ontstaat gelaagdheid en verbijzondering van de ruimte. 1 coherente parklay-out voor beide flanken maakt een huisstijl voor fort 3 mogelijk: bakens, parkpaviljoenen, zitbanken, bewegwijzering...

De **fortgracht** is er niet meer aanwezig en transformeert tot een ontluikend natuurgebied. Het mogelijk **openleggen van de Koude Beek** -het zuidelijk traject in fort 3- zou kunnen zorgen voor vernatting en een specifiek biotoop.

Door lichte uitdunning van bos- en struikmassieven ontstaan **zichtlijnen** tussen het landschap en het fort. De perspectieven maken het fort kenbaar.

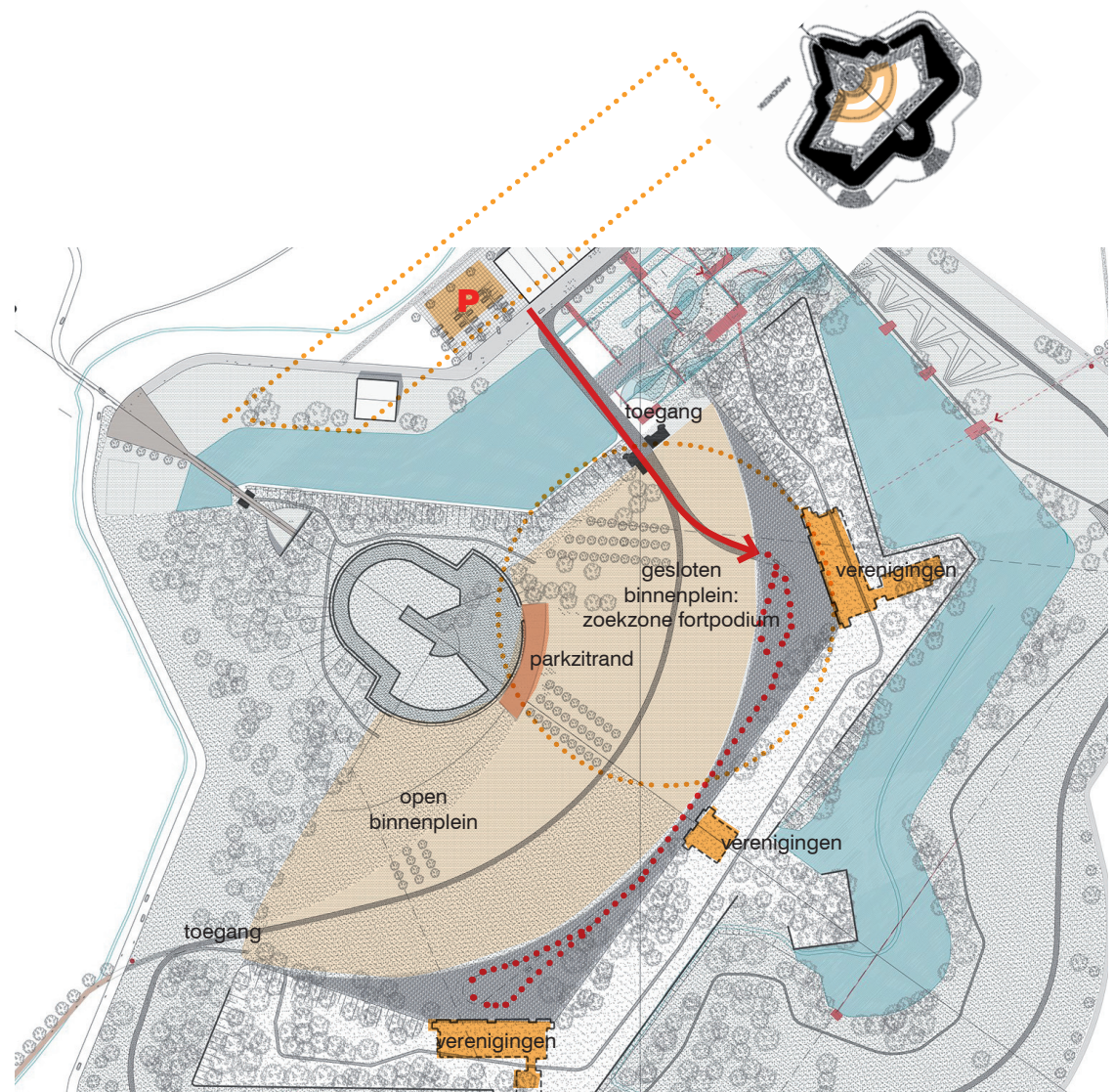
lijnen en merkpunten:	huidig landschap maximaal bewaren en duiden - lijnen: ontsluiten het landschap en maken natuur zichtbaar - merkpunten: verbijzonderen de ruimte en realiseren parkinfrastructuur en samenhangende fort-lay out (= huisstijl)
natuurontwikkeling:	in beheer van natuurlandschap
vleermuizen:	beschermen habitat:grondbedekte gebouwen, fortgracht, bossen en KLE's, boszomen en schrale graslanden

PLEISTERPLEK AAN FORTWAL

BINNENFORT & BINNENPLEIN

VERENIGINGEN

Verenigingen werken lokaal en dragen bij tot de lokale verankering van het fort in Borsbeek. **De activiteiten van de verenigingen sluiten aan bij de gewenste attractiviteit van het fort.** De thematiek of de geest van activiteit die de verenigingen aanbieden of uitstralen, ligt dan ook in het verlengde van de totale opzet van het fort, namelijk **natuur, cultuur en lichte recreatie**. De verenigingen die bij voorkeur op het fort aanwezig zijn, zijn natuurverenigingen, verenigingen met socio-culturele activiteiten en spel- & recreatieverenigingen die passen binnen de thematiek van het fort.

Er kan worden overwogen om activiteiten die niet gerelateerd zijn aan de fortgeest op termijn uit te doen. Ook de **loodsen** die louter worden ingezet als opslagruimte voor verenigingen en gemeente kunnen best op de lange termijn -indien er alternatieven voorhanden zijn- worden geherlokaliseerd buiten de fortcontouren.

De verenigingen kunnen zich blijvend huisvesten in de **huidige lokalen in het hoofdfront en de zijfronten**. Een **gemeenschappelijke voorruimte** creëert één adres of voorplein. De vorm ervan wordt afgeleid uit de originele inrichting van het binnenplein.

Verkeer kan enkel op het binnenplein voor logistieke of bevoorradingsdoeleinden. Bij activiteiten kunnen de leden gebruik maken van de **parkeerhavens in de fortstrip**. Tevens wordt in de strip een afvalberging geïntegreerd zodanig dat het binnenplein gevrijwaard blijft van storende functies.

STILLE EVENEMENTEN

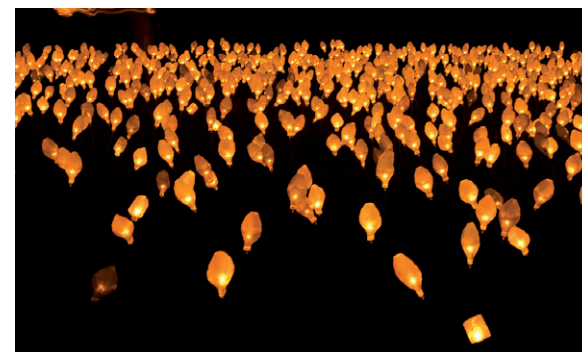
De grootse ruimte van het binnenplein wordt terug zichtbaar door de **afbraak van de laatste loodsen**. Het binnenplein kan worden **hertekend** en maat krijgen door terug te grijpen naar het origineel plan. Het binnenplein wordt als een **schraal landschap** ingericht. Een rasterstructuur van bomen fungeert als **verbindingstroken voor vleermuizen** richting reduit en brengt ritme.

- merk op: de boomkruinen blijven onder de hoogte van het reduit (zie veiligheidsmaatregelen luchthaven)
- voorstel boomtype: Fraxinus ornus (pluimes)

De vlakte biedt in bepaalde periodes ruimte voor **sporadische festiviteiten of evenementen**. Een landschappelijk ingerichte **fortpodium** heeft een plaats in het binnenplein. De locatie (gesloten binnenplein) is te onderzoeken ivf een minimale impact op de aanwezige vleermuizenpopulatie. Het podium kan bv. niet in de nabijheid van het reduit of de caponnières worden voorzien. Ook de aard van de activiteiten dient steeds te worden afgewogen tegen het al dan niet verstoren van de vleermuizen.

Een **parkzitrand** tussen reduit en binnenplein kadert een architectonische ruimte als overgang tussen het ingesloten intact gebleven binnenplein en het doorbroken binnenglacis van het reduit dat uitloopt in een organisch ingericht natuurgebied gelegen in de zuidwes-

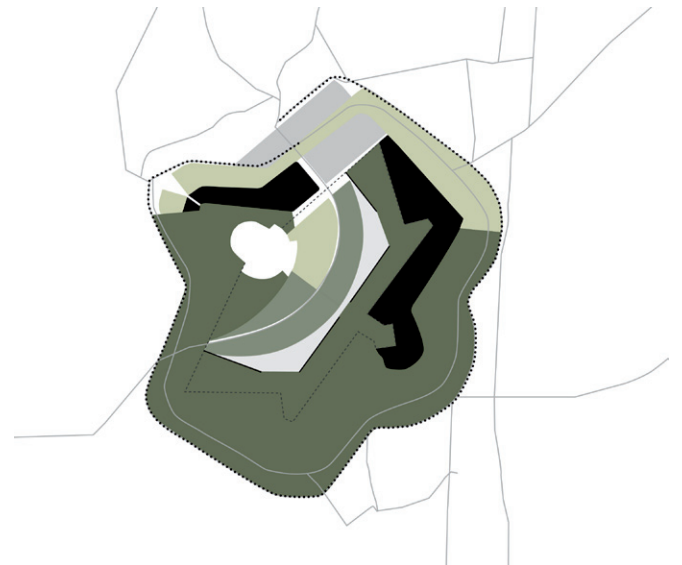
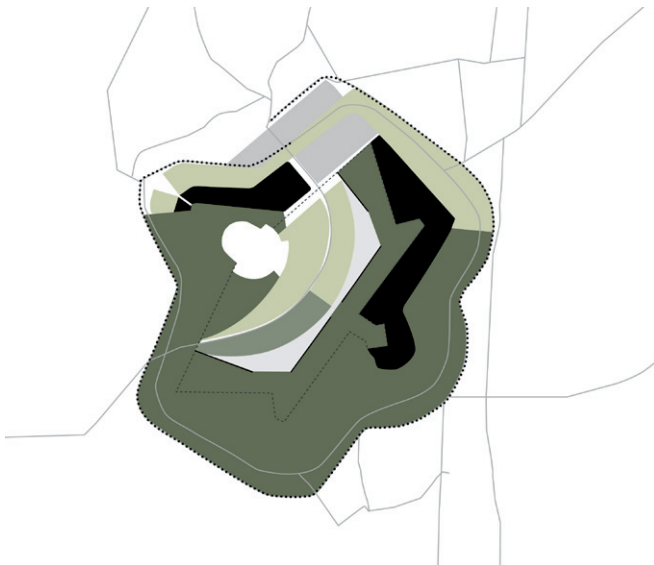
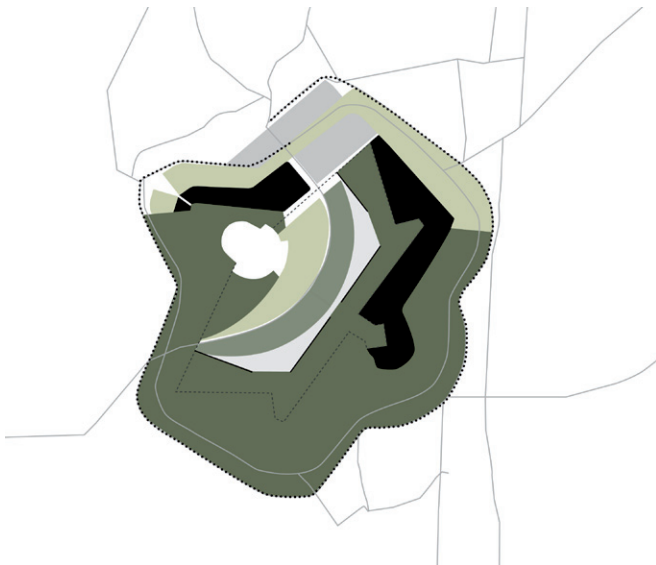
verenigingsleven:	'lokale' activiteiten = 'lokale' verankering - attractors fort 3 (beleidsbeslissing): natuurverenigingen, socio-culturele activiteit, spel- & recreatieverenigingen - activiteiten niet gerelateerd aan fortgeest op termijn uitdoen - opslagruimte verenigingen & gemeente op LT afbouwen - in hoofd- en zijfronten met gemeenschappelijke voorruimte - parkeren op fortstrip en logistiek verkeer mogelijk - afvalberging in fortstrip
binnenplein:	- hertekenen binnenglacis en bewaren van de samenhangende ruimtelijke eenheid - ruimte voor 'stille' evenementen (aard evenementen: beleidsbeslissing) (locatie fortpodium: te onderzoeken in samenspraak met ANB)
parkzitrand:	- zitrand in de luwte van reduit
toegangen:	- toegangen markeren
afbraak:	- storende elementen: loodsen
vleermuizen:	- beschermen habitat - verbindingscorridors voorzien

PARKZITRAND IN HET BINNENPLEIN

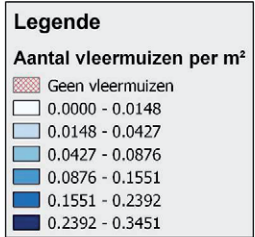
BEHEER

Door gericht beheer van de schrale vlakte van het binnenplein kan een **gevarieerd beeld** ontstaan van extensief en intensief onderhouden grasvlakten die aangepast kunnen worden aan de gewenste noden. Het gebruik van gras- en/of bloemengsels in verschillende patronen laat de vloer van het binnenplein 'dansen' in een **spel van licht en kleur**.

Het buitenfort is grotendeels een **extensief beheerde grasvlakte**. In de zuidelijke flank wordt maximaal ingezet op **natuurontwikkeling**. Een uitbundige grassenlandschap met plekgewijze struiken, bossages,... trekt specifieke fauna en flora aan. Vandaag is Natuurpunt reeds beheerder van dit natuurlijk landschap.

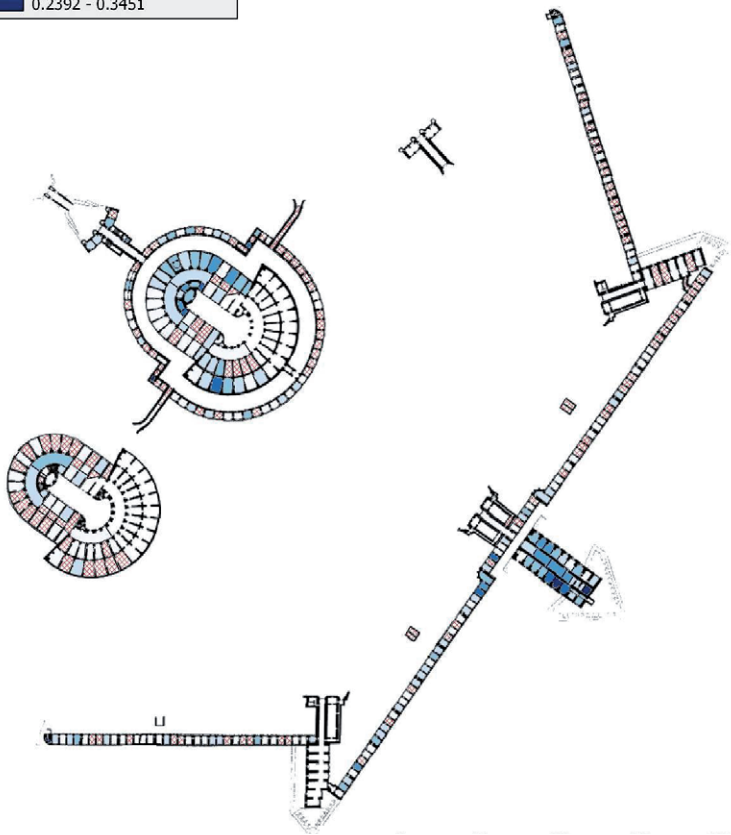
intensief grasland:	noordelijke flank
extensief grasland:	binnenfort
extensief ruigte:	zuidelijke flank
binnenfort:	wisselende maaistelsel: variatie

CONCENTRATIE OVERWINTERDE VLEERMUIZEN

Monitoring vleermuizenbestand op domein Fort 3 te Borsbeek

Hotspots voor overwinterende vleermuizen
Gemiddeld aantal exemplaren per m² (2008-2013)

VLEERMUIZEN

Uit 'Monitoring vleermuizenbestand op domein fort 3 te Borsbeek'

De vleermuizenpopulatie is te gast in fort 3. De aanwezigheid is uniek. Volgende maatregelen zijn bepalend bij de uitwerking van het masterplan:

- Winterhabitat:

afsluiten van toegangen en openingen i.f.v. ontoegankelijkheid (brug van reduit, caponnière) en afsluiten van openingen i.f.v. beperken luchtcirculatie (escarpegalerijen en deel reduit gelijkvloers)

- Zwermhabitat:

geen storende elementen (licht en/of geluid) toestaan in de nabijheid van het reduit en de caponnière, voldoende openingen vrijwaren in reduit voor zwermvluchten (o.m. schacht open houden), vrijhouden van vegetatie voor de raamopeningen van caponnière

- Zomerhabitat:

behouden en creëren van een gevarieerd landschap op fort 3 (vb. vermijden kale vlakke op binnenplein), ontwikkelen op binnenplein van verbindingsstroken naar omgeving

FORTLIJN

RODE 'FORT' DRAAD

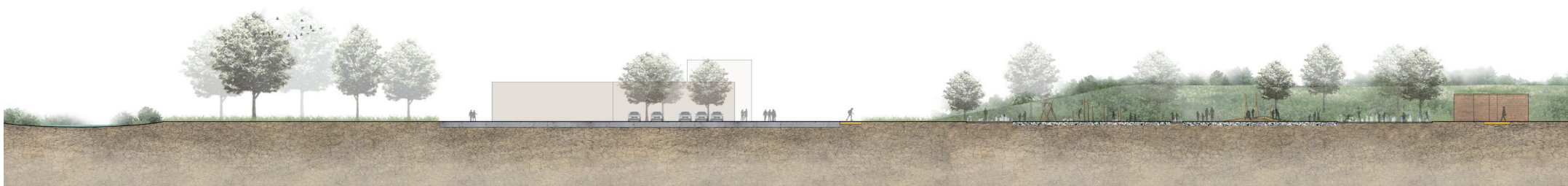
“Mensen trekken lijnen in het landschap.” Met behulp van de fortlijn ontstaat **een nieuw tracé** die **bestaande wegels** aaneenrijgt tot een continue landschappelijke lijn. **Een rondgang in het fort.** De fortlijn is de rode draad die een sterk toegetakeld fort verbindt tot één geheel. Binnen- en buitenfort worden elkaars complementair.

De goedlopende fortlijn introduceert een zachte functie op stedelijk nivo: skeeleren, disc-golf parcours, joggen of flaneren...

fortlijn: als continu, nieuw element rijgt binnen- en buiten fort aan elkaar en introduceert een (zachte) functie op stedelijk nivo

SNEDE 1

KOUDE BEEK

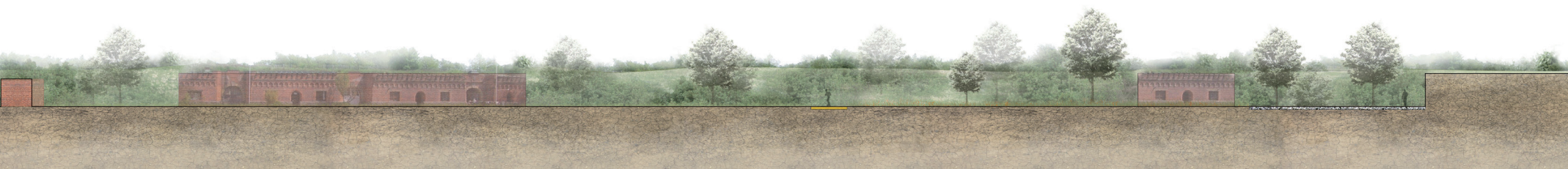
ACADEMIA

PARKEERPOCKET

WATERSPEELPLAATS

TOEGANG BINNENFORT

S N E D E S

ZIJFRONT: VERENIGINGEN

BINNENPLEIN

FRONTLIJN

HOOFDFRONT

WAL

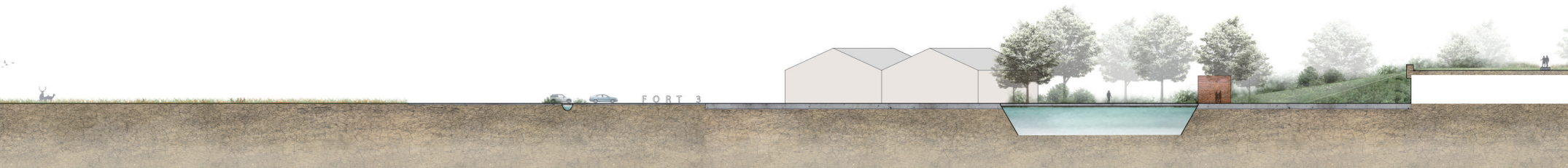
DROGE GRACHT

NATUURONTWIKKELING -EN BELEVING

TOEGANG

FORTLIJN

SNEDE 2

WEG NAAR HOOFDENTREE KOUDE BEEK HOOFDENTREE LOODS (KT) FORTGRACHT REDUITINGANG

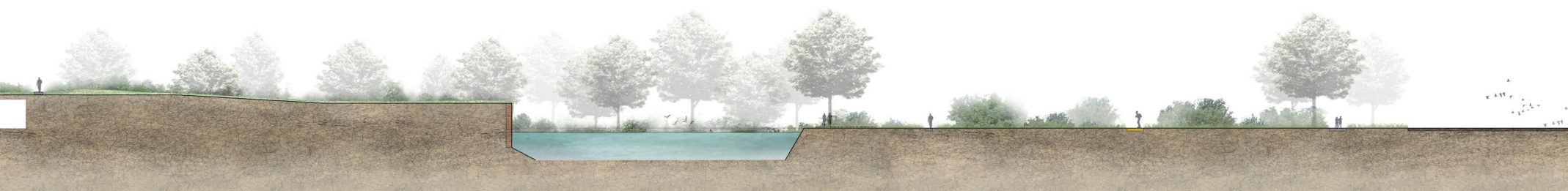
REDUIT

PARKZITRAND

BINNENPLEIN

FORTLIJN

VOORRUIMTE LOKALEN

WAL

FORTGRACHT

NATUURONTWIKKELING -EN BELEVING

V E R V O L G

OPBOUW

AFBRAAK

ACTIES

INZETTEN OP STRUCTUUR EN BEELD

Het masterplan biedt een kader voor de opwaardering van het fortdomein. Ruimtelijke en functionele richtlijnen brengen structuur in de organisatorische setting van fort 3. Het domein is deels vervallen, deels in onbruik, weinig attractief, maar met een enorm potentieel. Het fort vraagt om een geleidelijke aanpak. Project per project. Niet de totaliteit moet worden aangepakt, wel de structurerende elementen.

De acties vatten de prioriteitenlijst samen die werd opgemaakt door de gemeente (zie verder).

ACTIES

ZACHTE RESTAURATIE

restaureren fortonderdelen:

fortgracht, hoofdfront-en zijfrontgebouwen, glacis en toegangen
stabiliseren reduct

TOEGANGEN

herinrichten hoofdtoegang:

uitwerken tot een samenhangend geheel

herinrichten entrées:

eenvormig markeren door uitrusting en materiaalgebruik

BUITENFORT: FLANKEN

scherp markeren contouren noordelijke flank

afbreken loodsen:

afbraak op KT en LT

inrichten fortstrip:

nieuwbouw Academia op LT, lokaal beeldhouwers op KT omgeving huidige Academia

minimaal inrichten parkeerhaven / fortplein

(ondergrondse) afvalcontainers voor verenigingen

realiseren speellandschappen:

realiseren glacis-speeltuin, waterspeelplaats, uitbreiden speelbos

supprimeren storende elementen:

wegels, loodsen

inrichten hondenweide

FORTGRACHT

aanscherpen grachtcontouren:

minimaal vergroten

opkuisen verontreinigde delen

BINNENFORT & BINNENPLEIN

herinrichten entrées:

eenvormig markeren door uitrusting en materiaalgebruik

afbreken loodsen:

afbraak op KT en LT

hertekenen binnenglacis:

herstellen van de ruimtelijke entiteit

inrichten parkzitrand

opmaken 'huishoudreglement' voor verenigingen:

afspraken maken

fortpodium

selecteren van het binnenfort als zoekzone voor locatie fortpodium

FORTLIJN

aanleggen fortlijn

ACTIES AFTOETSEN AAN BELANGEN VLEERMUISKOLONIE

Na overleg met de diensten openbare werken, milieu en ruimtelijke planning wordt volgende prioriteitenlijst voorgesteld:

1. Korte termijn (2014-2015)

Op korte termijn wordt er bij voorkeur werk gemaakt van: ingrepen die de ruimtelijke en visuele relatie tussen kerkdorp en fort kunnen versterken, ingrepen die snel zichtbaar zijn op het terrein en ingrepen die de belevingswaarde en gebruikswaarde van de plek versterken:

- 1.1 de renovatie van de daken van loodsen 3 en 5;
- 1.2 het verwijderen van de asfaltweg in de speeltuin, het verwijderen van een stuk omheining en de aanpassing van de toegang aan het einde van de Verlengde Schanslaan;
- 1.3 de afbraak van enkele loodsen;
- 1.4 wegwerken van enkele gevaarlijke situaties;
- 1.5 de realisatie van het speelbos fase 2;
- 1.6 oplossen van het lokalenprobleem van de Duivenbond, de KLJ en Academia.
Wat Acadimia betreft: zoeken naar een tijdelijke oplossing voor het beeldhouwlokaal; opmaak onderzoeksnota verhuis/renovatie (gewenst programma, oppervlakte, mogelijkheden tot meervoudig ruimtegebruik, ...);
- 1.7 de bestemming van het middenstuk van loods 3;
- 1.8 de afbraak van loods 9 (de loods van de ruiters);
- 1.9 verwijderen omheining: aan de uitvoering van deze actie moeten volgende randvoorwaarden gekoppeld worden:
 - herlocaliseren van de hondenweide;
 - verbeteren van de toegankelijkheid en de opdeling (knip) tussen fietstoegangen en autotoegang bestendigen;
 - aanleggen van de randparkings: hoofdingang, Verlengde Schanslaan, parkeerorganisatie noordflank;
 - overleg met Kempens Landschap en eigenaars kadastraal perceel sectie A nr. 148d in functie van de verfijning van het trage wegen netwerk;
 - onderzoek naar inplanting van openbare verlichting langs een van de fietsassen.
- 1.10 een sorteerstraatje voor het afval dat wordt gegenereerd van fort 3;
- 1.11 ontwikkeling huisstijl: opmaak van een ontwerp voor landschapsplatform, zitbanken, picknicktafels, bewegwijzering, educatieve panelen, fietsenrekken,;
- 1.12 het verbeteren van de verlichting aan de voetwegen;
- 1.13 aanleg fortpodium en evenementenweide: ontwerp voor en aanleg van 'fortpodium' (geeft schaal en gebruikswaarde aan de plek): vooroverleg met ANB is noodzakelijk aangezien het reduceert deel uitmaakt van de vleermuizenhabitat en een vastgestelde overwinteringsplaats is: zoekzone afbakenen in binnenterrein: aanleg van de evenementenweide (herstellen van de geometrische figuur van het binnenglacis en aanleg van een

verbindende lijn);
gedifferentieerd maaibeheer; vraagt onderzoek naar grondwaterstand, afstemming met beheersplan en overleg met ANB;
1.14 het ontwikkelen van een toegangssysteem voor het binnenterrein;
1.15 de herinrichting van de vrijgekomen ruimte na afbraak van loods 9 (loods ruiters) om te komen tot 1 consistent geheel met de speeltuin, het speelbos en het water op de vest;
1.16 restauratie en invulling bestemming van de kazemat Van Kempen (eventueel in het project Agentschap Ondernemen);

2. Middellange termijn (2014-2018)

Deze acties vergen een ruime mate van vooronderzoek en inspraak en vragen dan ook een langer tijdspad. Tegelijkertijd zijn ook de financiële consequenties groter zodat deze elementen allicht slechts stapsgewijs en mits subsidiëring of samenwerking kunnen worden gerealiseerd:

- 2.1 opmaak ontwerp glacis-speeltuin en aanleg;
- 2.2 opmaak gefaseerd ontwerp waterspeelplaats (met en zonder herlocalisering Acadimia);
- 2.3 afbraak loodsen (ruiterhal en bijhorende);
- 2.4 (gedeeltelijke) aanleg waterspeelplaats;
- 2.5 onderzoek naar organisatie verenigingsleven (huisvuilberging, reglementering, ...);
- 2.6 opmaak onderzoeksnota verhuis technische werkplaats (gewenst programma, oppervlakte, bereikbaarheidsprofiel, in kaart brengen zoekzones,...).

3. Lange termijn (2014-2029)

Deze acties hebben een grote budgettaire impact en kunnen slechts worden uitgevoerd mits er voldaan is aan alle noodzakelijk randvoorwaarden en worden daarom gepland binnen een tijdspad van 15 jaar. Dit geeft de mogelijkheid om bepaalde functies te herlocaliseren en de nodige subsidies te verwerven:

- 3.1 oplossing problematiek huisvesting gemeentelijke kunstschool Academia met een complementaire functie;
- 3.2 verhuis technische dienst;
- 3.3 afbraak laatste loodsen.

'PEDRA TOSCA' GIRONA (SP)

'CICLOVIA' LISSABON (POR)

'BELVÉDÈRE DRENTSCHE AA' ASSEN (NL)

HUISSTIJL

INGREPEN VERTELLEN HET FORT‘SYSTEEM‘

Het lezen van het fort is niet eenvoudig. Simpele **herkenningstekens** kunnen daar snel verandering in brengen. Herkenbare markeringen kunnen **op strategische plaatsen** worden neergezet in de vorm van parkfollies, uitkijkplaatsen of parkmeubilair. **Ingrep**en in het landschap verduidelijken wat er ooit was, welke doel het diende of wat de samenhang was tussen de onderdelen van het fort. Het geeft duiding bij het ‘systeem’.

EEN HUISSTIJL

Een **uniforme huisstijl** voor onthaalplekken met infopanelen en inrichtingsplekken met zitmeubilair creëert een eenduidige beeldmerk. De huisstijl moet de herkenbaarheid en het gebruiksgemak voor bezoekers verhogen. De huisstijl stelt de **kenmerken van de plek** centraal. De cultuurhistorische aspecten spelen hierbij een belangrijke rol; niet te kopiëren, maar te interpreteren zodat een meerwaarde ontstaat en het publiek bewust wordt van het rijke culturele verleden van het fort.

‘HOLLANDSE WATERLINIE’ HOUTEN (NL)

‘GREBBEBERG’ RHENEN (NL)

